

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ
ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΑΘΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

Εισαγωγικά - Βιβλιογραφική ενημέρωση

Περίοδοι εξέλιξεως βυζαντινής σημειογραφίας

1. 950-1175	Πρώιμος βυζαντινή σημειογραφία
2. 1177-1670	Μέση πλήρης βυζαντινή σημειογραφία
3. 1670-1814	Μεταβατική εξηγητική σημειογραφία
4. 1814-σήμερα	Νέα μέθοδος αναλυτικής σημειογραφίας

Βλ. διεξοδική αναφορά στο βιβλίο Γρ. Θ. Στάθη, *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της βυζαντινής μελοποιίας [...]*, Αθήναι 1979, σσ. 47-59.

Θεωρητικά έγχειρίδια ψαλτικής τέχνης

- Προθεωρία της ψαλτικής τέχνης

Lorenzo Tardo, *L' Antica melurgia bizantina. Nell' interpretazione della scuola monastica di Grottaferrata, Grottaferata MCMXXXVIII* [1938], pp. 151-157. Γρ. Θ. Στάθη, *Φάκελος Μαθήματος "Αναλυτική Βυζαντινή Σημειογραφία"*. Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων και τέσσερεις ενότητες - προθεωρία και μελισμένα τροπάρια- από χειρόγραφους και έντυπους μουσικούς κώδικες με βυζαντινή σημειογραφία, Αθήνα 1997, σσ. 36-50.

- Βιβλίον Αγιοπολίτης, συγκεκροτημένον ἔκ τινων μουσικῶν μεθόδων

Jorgen Raasted, "The Hagiopolites. A byzantine treatise on musical theory (preliminary edition)", *Cahiers de l' Institut du Moyen-Age Grec et Latin* 45, Copenhagen 1983.

- Περὶ τῶν ἐν τῇ ψαλτικῇ σημαδίων καὶ φωνῶν καὶ τῆς τούτων ἐτυμολογίας
Γαβριὴλ ἱερομονάχου

Christian Hannick und Gerda Wolfram, *Gabriel hieromonachos. Abhandlung uber den Kirchengesang. (Corpus scriptorum de re musica I)*, Wien 1985.

- Μανουήλ τοῦ λαμπαδαρίου καὶ Χρυσάφης, Περὶ τῶν ἐνθεωρουμένων τῇ ψαλτικῇ τέχνῃ καὶ ὧν φρονούσι κακῶς τινες περὶ αὐτῶν

Dimitri E. Conomos, *The treatise of Manuel Crysaphes the lampadarios: on the theory of the art of chanting and on certain erroneous views that some hold about it (Mount Athos, Iviron Monastery MS 1120 [July, 1458])*. (*Corpus scriptorum de re musica II*), Wien 1985.

- Ἰωάννου Λασκάρεως, Παραλλαγή τῆς μουσικῆς τέχνης

Christos J. Bantas, "The treatise on music by John Laskaris", *Studies in Eastern Chant II* (1971), pp. 21-27. Ἀντωνίου Ε. Ἀλυγιάκη, *Ἡ ὀκταηχία στὴν ἐλληνικὴ λειτουργικὴ ὕμνογραφία*, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 239-240.

- *Ιωάννου τοῦ Πλουσιαδηνοῦ, Ἑρμηνεία τῆς παραλλαγῆς τῶν κυρίων καὶ πλαγίων ἤχων καὶ διφώνων καὶ τετραφώνων καὶ τῶν λοιπῶν*

Αντωνίου Ε. Αλυστζάκη, *Ἡ ὀκταηχία στὴν ἐλληνικὴ λειτουργικὴ ὑμνογραφία*, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 235-239. Εὐγενίου Βλαδιμήροβιτς Γκέρτσμαν, *Τὸ θεωρητικὸν τῆς Πετροπόλεως*, Ὁδησὸς 1994, σσ. 661-671. Diane Touliatos, "Ioannes Plousiadenos: The man, his music, and his musical treatise", *Θησαυρίσματα* 28 (1998), σσ. 79-91.

- *Ακακίου Χαλκεοπούλου, Τὰ τῆς μουσικῆς ἀκριβολογήματα*

- *Παχωμίου μοναχοῦ τοῦ Ρουσάνου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν μουσικὴν*

Κ. Α. Ψάχου, "Δημοσίευσις ἀρχαίων ἀνεκδότων χειρογράφων περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς", *Φόρμιγξ*, ἔτος Β', ἀριθμὸς 8, Αθῆναι, 30 Ἀπριλίου 1903, σσ. 2-3/ ἀριθμὸς 9-10, Αθῆναι, 15-30 Μαΐου 1903, σσ. 6-7. Ἑμμ. Γ. Βαμβουδάκη, *Συμβολὴ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς παρασημαντικῆς τῶν βυζαντινῶν μουσικῶν. Μετὰ 18 πινάκων, τόμος Α', Μέρος Γενικόν*, Σάμος 1938, σσ. 46-53. Αχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη, "Ἡ 'Ἑρμηνεία εἰς τὴν μουσικὴν' Παχωμίου μοναχοῦ τοῦ Ρουσάνου", ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ *Πρακτικὰ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου "Παχώμιος Ρουσάνος. 450 χρόνια ἀπὸ τὴν κοίμησίν του (+ 1553)"*, Αθῆναι 2005, σσ. 437-456.

- *Τερωνύμου Τραγωδιστοῦ τοῦ Κυπρίου, Περὶ χρείας μουσικῆς Γραικῶν χαρακτῆρων*

Bjarne Schartau, *Hieronymos Tragodistes. Uber das Erfordernis von Schriftzeichen fur die Musik der Griechen. (Corpus scriptorum de re musica III)*, Wien 1990.

- *Τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἑρωταποκρίσεις τῆς παπαδικῆς τέχνης, περὶ σημαδίων καὶ φωνῶν καὶ τόνων καὶ πνευμάτων καὶ κρατημάτων καὶ παραλλαγῶν καὶ ὅσα ἐν τῇ παπαδικῇ τέχνῃ διαλαμβάνουσιν*

Gerda Wolfram und Christian Hannick, *Die erotapokriseis des pseudo-Johannes Damaskenos zum kirchengesang. (Corpus scriptorum de re musica V)*, Wien 1997.

- *Ακρίβεια κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν τῶν τόνων τῆς παπαδικῆς τέχνης*

Bjarne Schartau, *Anonymous questions and answers on the interval signs. (Corpus scriptorum de re musica IV)*, Wien 1998. Αχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη, " 'Ακρίβεια κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν τῶν τόνων τῆς παπαδικῆς τέχνης'. 'Θεολογικὴ' ἀνάγνωση τῆς ὁμωνύμου μεταβυζαντινῆς θεωρητικῆς συγγραφῆς", *ΕΕΦΣΠΑ ΛΔ'* (2002-2003), σσ. 195-231.

- *Παναγιώτου Χαλάτσογλου, Σύγκρισις τῆς ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικὴν*

Παράρτημα Ἐκκλησιαστικῆς Αληθείας. Ἐργασίαι τοῦ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐδρεύοντος καὶ δυνάμει ὑψηλῆς κυβερνητικῆς ἀδείας λειτουργοῦντος ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ συλλόγου, τεῦχος δεύτερον (1 Ἰουνίου 1900), ἐν Κωνσταντινουπόλει 1900, σσ. 68-75. Eugenia Porescu-Judetzu – Adriana Ababi-Sirli, *Sources of 18th century music. Panayiotis Chalathoglou and Kyrillos Marmarinos' comparative treatise on secular music*, (Istanbul 2000).

- *Εἰσαγωγὴ μουσικῆς κατ' ἐρωταπόκρισιν, εἰς ῥαυτέραν κατάληψιν τῶν μαθητιῶντων, ἧς ὁ λόγος περὶ τε τῶν ἀνιουσῶν καὶ κατιουσῶν φωνῶν, σωμάτων τε καὶ πνευμάτων, ἧ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἡ πρὸς ἄλληλα ἔχουσιν, ἐν τε συνθέσει καὶ*

συντάξει, καὶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν τε καὶ σχημάτων τῶν κοινῶς λεγομένων μεγάλων σημαδίων, παρὰ τε τοῖς πάλαι καὶ νῦν, ἐπὶ παντός ἤχου, φθορῶν τε αὐτῶν καὶ φωνουργιῶν καὶ λήξεων, καὶ τῶν τινῶν ἄλλων παρεπομένων αὐτοῖς, ποιηθεῖσα παρ' ἐμοῦ Κυρίλλου Ἀρχιερέως Τήνου τοῦ Μαρμαρινοῦ

Εὐγενίου Βλαδιμήροβιτς Γκέρτσμαν, *Τὸ θεωρητικὸν τῆς Πετροπόλεως*, Ὀδησὸς 1994, σσ. 725-738. Κ. Α. Ψάχου, "Δημοσίευσις ἀρχαίων ἀνεκδότων χειρογράφων περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς", *Φόρμιγξ*, περ. Β', ἔτος Α', ἀριθμ. 1, Αθήναι, 15 Μαρτίου 1905, σ. 4/ ἀριθμ. 3-4, Αθήναι, 15-30 Ἀπριλίου 1905, σσ. 6-7/ ἀριθμ. 6, Αθήναι, 31 Μαΐου 1905, σ. 3. Eugenia Porescu-Judetzu – Adriana Ababi-Sirli, *Sources of 18th century music. Panayiotis Chalathoglou and Kyrillos Marmarinos' comparative treatise on secular music*, (Istanbul 2000). Χαράλαμπος Καρακατσάνη, *Βυζαντινὴ Ποταμῆς*, τόμος ΙΑ', *Θεωρητικὸν Κυρίλλου τοῦ Μαρμαρινοῦ τοῦ Τηνίου*, χειρόγραφον 305 Ι.Ε.Ε.Α. 1749, Αθήναι βδ' [2004].

- Τεχνολογία σὺν Θεῷ ἀγίῳ, περιέχουσα τοὺς ὀκτὼ τρόπους τῆς μουσικῆς τέχνης, τῶν τε φθόγγων τε καὶ ἐνεργειῶν, ἀργιῶν τε καὶ σχημάτων, ἤχων τε καὶ φθορῶν, ὀρθογραφίας τε καὶ κανονικῶν γραμμῶν, συντεθείσης παρὰ τῶν τῆς ἀγίας μεγάλης ἐκκλησίας πρωτίστων διδασκάλων τοῦ Γένους ἡμῶν καὶ κατὰ Θεοῦ οἰκονομίας ἐφευρεθείσης ὑπ' ἐμοῦ Ἀποστόλου υἱοῦ τοῦ ποτὲ Ἰωάννου ἱερέως καὶ νομοφύλακος Χίου τοῦνίκλην Κώνστα, ἐν ἔτει σωτηρίῳ αω

Χαράλαμπος Καρακατσάνη, *Βυζαντινὴ Ποταμῆς*, τόμος Α', *Θεωρητικὸν Ἀποστόλου Κώνστα τοῦ Χίου*, κώδιξ 1867 τοῦ 1820 Ε.Β.Ε., Αθήναι αἰδζε' [1995]. Γρ. Θ. Στάθη, *Ἡ ἐξήγησις τῆς παλαιᾶς βυζαντινῆς σημειογραφίας καὶ ἑκδοσις ἀνωνύμου συγγραφῆς τοῦ κώδικος Ξηροποτάμου 357, ὡς καὶ ἐπιλογῆς τῆς Μουσικῆς Τέχνης τοῦ Ἀποστόλου Κώνστα Χίου ἐκ τοῦ κώδικος Δοχειαρίου 389, μὲ μὴ προσθήκη ἀπὸ τὸν κώδικα ΕΒΕ 1867, δ' ἑκδοσις*, Αθήναι 1998. Θωμᾶ Κ. Ἀποστολοπούλου, *Ὁ Ἀπόστολος Κώνστας ὁ Χίος καὶ ἡ συμβολή του στὴ θεωρία τῆς μουσικῆς τέχνης [...]*, Αθήνα 2002.

- Σχεδιάσμα περὶ μουσικῆς ἰδιαίτερον ἐκκλησιαστικῆς, Βασιλείου Στεφανίδου τοῦ Βυζαντίου, τοῦ ἐκ διαφόρων ἐπισήμων Ἀκαδημιῶν ἱατροφιλοσόφου

Χαράλαμπος Καρακατσάνη, *Βυζαντινὴ Ποταμῆς*, τόμος Σ', *Θεωρητικὸν Βασιλείου Στεφανίδου τοῦ Βυζαντίου, ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου 1819*, Αθήναι αἰδζζ' [1997].

Ἐντυπα θεωρητικὰ τῆς ψαλτικῆς τέχνης*

- Εἰσαγωγή εἰς τὸ θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, συνταχθεῖσα πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαζόντων αὐτὴν κατὰ τὴν νέαν μέθοδον, παρὰ Χρυσάνθου τοῦ ἐκ Μαδύτων, διδασκάλου τοῦ θεωρητικοῦ τῆς μουσικῆς, ἐν Παρισίοις [...] 1821 [= Αθήνα 1977 καὶ 1995].

*. Κατ' ἐντελῶς ἐνδεικτικὴ μνεῖα· γιὰ πληρέστερη ἀπαρίθμηση τῶν ὑφισταμένων θεωρητικῶν τῆς ψαλτικῆς τέχνης βλ. Γεωργίου Χατζηθεοδώρου, "Εἰσαγωγή εἰς τὴν τρίτην ἑκδοσιν τοῦ Μεγάλου Θεωρητικοῦ τῆς Μουσικῆς", *Χρυσάνθου Μέγα Θεωρητικὸν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς*, γ' ἑκδοσις μετὰ εἰσαγωγῆς Γ. Χατζηθεοδώρου καθηγητοῦ βυζαντινῆς μουσικῆς, Αθήναι 1976-77, σσ. κ'-κς'. Ἀντωνίου Ε. Ἀλυγιάκη, *Θέματα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς*, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 221-222. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, περίοδος Α' (1820-1899)*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 215-249.

- Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς, συνταχθὲν μὲν παρὰ Χρυσάνθου Αρχιεπισκόπου Διρραχίου τοῦ ἐκ Μαδύτων, ἐκδοθὲν δὲ ὑπὸ Παναγιώτου Γ. Πελοπίδου Πελοποννησίου, διὰ φιλοτίμου συνδρομῆς τῶν ὁμογενῶν, ἐν Τεργέστῃ [...] 1832 [= Ἀθήνα 1977 καὶ 1995].
- Κρηπὶς τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, συνταχθεῖσα πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαζόντων αὐτὴν κατὰ τὴν νεάν μέθοδον παρὰ τῶν τριῶν ἐνδόξων μουσικοδιδασκάλων, κυρίου Χρυσάνθου Μητροπολίτου Προύσης, κυρίου Γρηγορίου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ κυρίου Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἐκδεδομένη πρότερον μὲν διηγηματικῶς παρὰ Παναγιώτου Πελοπίδου, νῦν δὲ αὐθις εἰς τύπον ἐκδοθεῖσα κατ' ἐρωταπόκρισιν, μετὰ προσθήκης πολλῶν ἐτέρων ἀναγκαιούντων τὰ μάλιστα εἰς φιλολογικὴν γνῶσιν, παρὰ Θεοδώρου παπᾶ Παράσχου Φωκαέως, ἐπιστασία τοῦ ἰδίου καὶ ἀναλώμασιν αὐτοῦ τε καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τοῦ γένους ἡμῶν πατριαρχικῆς τυπογραφίας, 1842.
- Θεωρητικὸν στοιχειῶδες τῆς μουσικῆς, κατὰ τὸν κανονισμόν τῶν τριῶν διδασκάλων τοῦ νέου συστήματος Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος καὶ Χρυσάνθου Προύσης, περιέχον τὴν ἀνάλυσιν τῶν μουσικῶν κανόνων, τὴν γέννησιν τῶν τόνων, τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κλιμάκων, τὰς διαιρέσεις τῶν ἤχων, τὴν ἀναπλήρωσιν τῆς κλίμακος τοῦ β' ἤχου, τὸ ποσὸν καὶ ποιόν, τὰ παραδείγματα τῆς μελοποιίας, τῆς μετροφωνίας, καὶ τὰ σημαδόφωνα τοῦ παλαιοῦ συστήματος, κτλ., συναρμολογηθὲν καὶ συνταχθὲν ὑπὸ Κυριακοῦ Φιλοξένου τοῦ Ἐφεσιομάγνητος, ἐκδίδεται νῦν τὸ πρῶτον κατ' ἔγκρισιν μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας, τῇ ἀδείᾳ δὲ τοῦ Α. Ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, δαπάνη τοῦ φιλομούσου Κ. Ἀθανασίου Ἀγγελίδου τοῦ Σερραίου, ἐν Κωνσταντινουπόλει [...] 1859 [= Θεσ-σαλονίκη 1992].
- Στοιχειώδης διδασκαλία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐκπονηθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ψαλτηρίου ὑπὸ τῆς μουσικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν ἔτει 1883, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1888 [= Ἀθήνα 1978 καὶ 1999].
- Σίμωνος Ἰ. Καρά, Μέθοδος τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς. Θεωρητικόν, τόμοι Α'-Β', Ἀθήναι 1982.
- Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς Χρυσάνθου τοῦ ἐκ Μαδύτων. Τὸ ἀνέκδοτο αὐτόγραφο τοῦ 1816 – Τὸ ἐντυπο τοῦ 1832, κριτικὴ ἐκδοσις ὑπὸ Γεωργίου Ν. Κωνσταντίνου, [Βατοπαιδινὴ Μουσικὴ Βίβλος – Μουσικολογικὰ Μελετήματα 1], (Ἀθήνα) 2007.

ΜΑΘΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

Τὰ φωνητικὰ σημάδια

Προθεωρία τῆς ψαλτικῆς τέχνης

(ἀπὸ τὸν κώδικα Ἰβήρων 970, φφ. 1β-9α)

Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἀγίῳ τῶν σημαδίων τῆς ψαλτικῆς τέχνης, τῶν τε ἀνιόντων καὶ κατιόντων, σωμάτων τε καὶ πνευμάτων, καὶ πάσης χειρονομίας καὶ ἀκολουθίας εἰς αὐτήν, παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἀναφανέντων ποιητῶν, παλαιῶν τε καὶ νέων, ὅμως ἐν τῇ παρούσῃ εἰσὶν ἅπαντα τὰ τῶν νέων.

- Ἀρχή, μέση, τέλος καὶ σύστημα πάντων τῶν σημαδίων, τὸ ἴσον ἐστί· χωρὶς γὰρ τοῦ ἴσου, οὐ κατορθοῦνται φωνή· λέγεται δὲ ἄφωνον, οὐχ ὅτι φωνὴν οὐκ ἔχει, φωνεῖται μὲν, οὐ μετρεῖται δέ· καὶ διὰ μὲν πάσης τῆς ἰσότητος ψάλλεται τὸ ἴσον.

- Διὰ δὲ πάσης τῆς ἀναβάσεως τὸ ὀλίγον.

- Καὶ διὰ πάσης τῆς καταβάσεως ὁ ἀπόστροφος.

Οὐκ ἔστιν ἦχος, οὔτε μέλος, χωρὶς τῶν τριῶν τούτων,
ἤγουν τοῦ ἰσασμοῦ καὶ τῆς ἀναβάσεως καὶ τῆς καταβάσεως.

Ἀκρίβεια

Μουσικά παραδείγματα

Ἦχος π̣ ϛ̣ Νη ρ̣

Κυ ρι ε ε λε η σον ^ν
δη

Κυ ρι ε ε λε η σον ^ν
δη

Κυ ρι ε ε λε η σον ^ε
χ

Κυ ρι ε ε λε η σον ^ν
δη

Τὰ φωνήεντα σημάδιά εἰσι ταῦτα·

	ἴσον, 	
ὀλίγον, 		ἀπόστροφος,
ὀξεῖα, 		δύο ἀπόστροφοι σύνδεσμοι,
πετασθή, 		ἐλαφρόν,
κούφισμα, 		χαμηλή,
πελασθόν, 		ἀπορροή,
κέντημα, 		κρατημοῦπόρροον,
δύο κεντήματα, 		
ὕψηλή, 		

Ἔχουσι δὲ καὶ φωνάς·

τὸ ὀλίγον, μίαν·	ὁ ἀπόστροφος, μίαν·
ἢ ὀξεῖα, μίαν·	καὶ οἱ δύο ἀπόστροφοι, μίαν·
ἢ πετασθή, μίαν·	τὸ ἐλαφρόν, δύο·
τὸ κούφισμα, μίαν·	ἢ χαμηλή, τέσσαρες·
τὸ πελασθόν, μίαν·	ἢ ἀπορροή, δύο·
τὸ κέντημα, δύο·	τὸ κρατημοῦπόρροον, δύο·
τὰ κεντήματα, μίαν·	
ἢ ὕψηλή, τέσσαρες·	

Ἐν τούτοις τοῖς σημαδίοις
ἀνέρχεται καὶ κατέρχεται πᾶσα ἡ μελωδία τῆς ψαλτικῆς τέχνης.

Απόστολος Κώνστας: Σημειῶσαι δὲ ὅτι αἱ μὲν ἀνιῶσαι εἰς τὰ ἄνω, αἱ δὲ κατιῶσαι εἰς τὰ κάτω τὴν ἰδίαν φύσιν ἔχουσι

Γαβριὴλ ἱερομόναχος: Καὶ τοῦτο ἦν τὸ πείσαν τοσαῦτα γενέσθαι τὰ σημάδια, ἢ ποικιλία τῆς τέχνης καὶ τὸ μὴ ἐστενοχωρημένως ἀλλὰ πεπλατυσμένως ἔχειν ἐκφέρειν τὰ νοούμενα

Μουσικά παραδείγματα

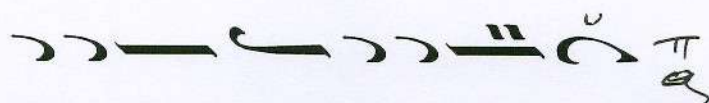
Ἦχος ᾠδῆς Πλ. ς

Θε ος Κυ ρι ος και ε πε φα νεν η μιν

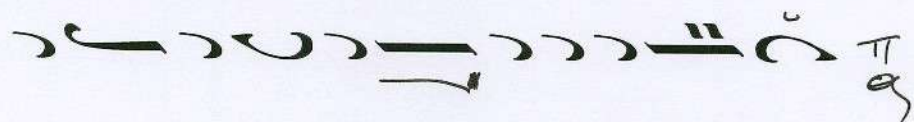
ευ λο γη με νος ο ερ χο με νος

εν ο νο μα τι Κυ ρι ου

Εν τω θλι βε σθαι με ει σα κου σον μου

των ο δυ νω ων Κυ ρι ε σοι κρα ζω

ΜΑΘΗΜΑ ΤΡΙΤΟ

Ἰδιότητες τῶν σημαδίων Σώματα - Πνεύματα

Διττή διάσταση σημαδίων

Ποσοτική	Ποιοτική
φωνή	ἐνέργεια
δύναμις	χειρονομία
μέτρον	φύσις

Ενδεικτικὲς μαρτυρίες:

- Ἐὰν ἀντ' ὀλίγου θήσης πεταστήν, ἢ ἀντὶ πεταστῆς ὀλίγον, ἢ ἀντὶ ὀξεΐας ὀλίγον, ἢ πεταστήν ἀντὶ ὀξεΐας, ἄρα καλὸν ἐστὶ;
- Οὐκ ἔστι καλόν, ἀλλὰ πάντῃ κακόν. Εἰ γὰρ καὶ ἰσόφωνα εἰσιν, ἀλλὰ ἡ **χειρονομία** χωρίζει τὸ ἐν τοῦ ἑτέρου. Καὶ γὰρ ἄλλως χειρονομεῖται ἡ ὀξεΐα καὶ ἄλλως ἡ πεταστή καὶ ἄλλως τὸ ὀλίγον καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἄλλον ἀντ' ἄλλου τεθῆναι.

Ἀγιοπολίτης

Ὅτι κατὰ τὸ **μέτρον** εἰσὶ τὰ αὐτὰ, διαφέρουσι δὲ κατὰ τινὰ τρόπον. Ἀλλως γὰρ **χειρονομεῖται** τὸ ὀλίγον καὶ ἄλλως ἡ ὀξεΐα καὶ ἄλλως ἡ πεταστή καὶ ἄλλως τὸ κούφισμα καὶ ἄλλως τὸ πελαστόν καὶ ἄλλως τὰ δύο κεντήματα.

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

Εἰς τὴν **ἰσοφωνίαν** ἀσπάζονται, ἀλλ' ἐν τῇ **χειρονομίᾳ** πολὺ ἀπ' ἀλλήλων διεστήκασι.

Ψευδο-Δαμασκηνός

Τὸ ὀλίγον, ἡ ὀξεΐα καὶ ἡ πετασθὴ εἰσὶ **ἰσόφωνα** τὰ τρία σημάδια ταῦτα κατὰ τὴν **μητροφωνίαν**. Κατὰ δὲ τὴν ἰδιότητα τῆς **χειρονομίας**, ἄλλο τὸ ὀλίγον, ἄλλο ἡ ὀξεΐα καὶ ἄλλο ἡ πετασθὴ.

Ἀκρίβεια

Περὶ ἐνεργειῶν ἑκάστου σημείου,
τί φύσιν καὶ ἐνέργειαν ἔχει
Ἐχει δὲ ἕκαστον σημεῖον τῶν φωνῶν, ἰδίαν ἐνέργειαν, οὕτως:

- Τὸ ὀλίγον ἔχει τὸ μέτρον
- ἡ ὀξεῖα τὴν δύναμιν
- ἡ πεταστή τὸ πέταγμα, ὅπου γεννᾷ μίαν ἡμῖς φωνήν
- τὸ κούφισμα τὸν μυκισμόν καὶ ἀδυναμίαν, ἐπειδὴ ἔχει ἡμῖς φωνήν· τὸ δὲ ἐναπολειφθὲν τῆς φωνῆς αὐτοῦ τὸ ἔχει ἡ πεταστή, ὅπου γίνονται τὰ δύο σημεῖα δύο φωναί
- τὸ πελαστόν τὴν γλιστρότητα καὶ ὀργανισμόν· ἐπειδὴ ἔχει μίαν ἀνιούσαν μὲ ἕνα ἴσον
- τὰ δύο κεντήματα τὴν ταχύτητα
- τὸ κέντημα τὸν διπλασμόν
- ἡ ὑψηλὴ τὸ ὕψος
- ὁ ἀπόστροφος ἔχει τὸ μέτρον, ὡς τὸ ὀλίγον
- οἱ σύνδεσμοι τὴν δύναμιν, καθὼς ἡ ὀξεῖα
- ἡ ἀπορροή τὴν ταχύτητα, ὥσπερ τὰ δύο κεντήματα
- τὸ κρατημοῦπόρροον τὸν ὀργανισμόν, ὡς τὸ πελαστόν
- τὸ ἐλαφρόν, εἰ μὲν ἐστὶ μόνον, ἔχει διπλασμόν καὶ κόψιμον, καθὼς τὸ κέντημα· εἰ δὲ καὶ εἶναι μὲ ἀπόστροφον, τότε ἔχει εὐστροφίαν, ὥσπερ ἡ πεταστή
- ἡ χαμηλὴ τὸ πέσιμον, ὡς ἡ ὑψηλὴ τὸ ὕψος

Ἀπόστολος Κώνστας ὁ Χῖος

"Ἀλληλοδανεισμός" ἰδιοτήτων

- Αἱ ἀνιούσαι πᾶσαι ὑποτάσσονται ὑπὸ τῶν κατιουσῶν
- [Πάντα τὰ σημάδια] κυριεύονται καὶ ὑπὸ τοῦ ἴσου

Προθεωρία τῆς Παπαδικῆς

...ὡς γὰρ ποιεῖ ὁ βασιλεὺς τῶν σημαδίων, ἡγουν τὸ ἴσον, ἀφωνεῖ τὴν ὀξεῖαν καὶ τὴν πετασθὴν· οὕτω καὶ ὁ ἀπόστροφος ἀφωνεῖ τὰς δύο· καὶ οὐκ ἠκούσαμεν ποτε, ὅτι ὀξεῖα ἀφωνεῖ τὸν ἀπόστροφον, ἀλλ' ὁ ἀπόστροφος ἀφωνεῖ τὴν ὀξεῖαν, καὶ τὴν πετασθὴν.

Καὶ ὁ μαθητής· **φυσικῶς ἢ τεχνικῶς;**

Καὶ ὁ διδάσκαλος· καὶ φυσικῶς καὶ τεχνικῶς. **φυσικῶς** μὲν ὥσπερ δύο στοιχείων, τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ πυρός· τὸ ὕδωρ καταβὰν ἐσβεσεν τὸ πῦρ· **τεχνικῶς** δὲ διὰ τὴν **χειρονομίαν**, ὅτι χρῆζομεν τῆς ὀξεῖας καὶ τῆς πετασθῆς ἐν ταῖς κατιούσαις φωναῖς, ὅτι οὐκ ἐποίησεν ὁ ποιήσας τὰ σημάδια ἄλλα σώματα φωνήεντα ἐν ταῖς κατιούσαις ἀντὶ τῆς ὀξεῖας καὶ τῆς πετασθῆς διὰ τὴν χειρονομίαν, εἰ μὴ μόνον τὸν ἀπόστροφον ἀντὶ τοῦ ὀλίγου.

Ἀκρίβεια

Φυσικῶς

Τεχνικῶς

Σύμβολο

Πραγματικότητα

Ἀλληγορία

Ἀλήθεια

Τύπος

Οὐσία

- Συμβολική καὶ οὐσιαστική κατηγοριοποίηση τῶν σημαδιῶν:

Ἐπίφαση, Μύθος,
Παράδειγμα, Εἰκόνα

Οὐσιαστική αἰτία
Χειρονομία

Ὅτι μὲν οὖν ταῦτα εἶπον, πᾶσιν ἐστὶ δῆλον· τὴν δὲ αἰτίαν, δι' ἣν ταῦτα οὕτω διεῖλον, οὐδεὶς ὠφθη μέχρις ἡμῶν εἰπών, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Ἐγώ γε λέξω τὴν αἰτίαν ἣτις ἐμοὶ δοκεῖ καὶ καλῶς ἔχειν. Συνδόξει δὲ οἶδ' ὅτι καὶ τοῖς μετρίως γοῦν ἔχουσι πεῖραν τῆς ψαλτικῆς· **ἡ δὲ αἰτία ἐστὶν ἡ χειρονομία.**

Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἴσον, τὸ ὀλίγον, ἡ ὀξεῖα, ἡ πετασθή, τὸ κούφισμα, τὸ πελασθόν, τὰ δύο κεντήματα, τούτων ἕκαστον ἰδίαν ἔχει χειρονομίαν, τὸ δὲ κέντημα καὶ ἡ ὑψηλὴ οὐκ ἔχει ὁμοίως δὲ ὅτι ὁ ἀπόστροφος καὶ οἱ δύο σύνδεσμοι ἰδίαν ἔχουσι χειρονομίαν, τὸ δὲ ἐλαφρόν καὶ ἡ χαμηλὴ οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἐστὶ χρεῖα καὶ ταῦτα χειρονομεῖσθαι. Οὐδοτιοῦν γὰρ ἐστὶ δυνατόν εἰπεῖν τινα δίχα χειρονομίας ἐν τῇ ψαλτικῇ, ἥνωσαν ταῦτα καὶ μεταδεδώκασι τὰ ἔχοντα τὴν χειρονομίαν σημάδια τοῖς μὴ ἔχουσι, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἔχουσι πάντα χειρονομεῖσθαι. Ὅρωμεν γὰρ ὅτι ὁπόταν συντεθῇ μετὰ τινος τῶν ἐξ τούτων σημαδιῶν τὸ κέντημα ἢ ἡ ὑψηλὴ, χειρονομεῖται μὲν κατὰ τὴν χειρονομίαν, ἣν ἔχει τὸ σημάδιον μεθ' οὗ κεῖται· φωνεῖται δὲ κατὰ τὰς φωνὰς ἃς ἔχει τὸ κέντημα ἢ ἡ ὑψηλὴ. Ὡς οὖν πλείονας ἔχοντα ταῦτα φωνὰς τῶν ἄλλων σημαδιῶν καὶ τῆς κρείττονος ἔτυχον τάξεως· λέγω δὴ **τοῦ καλεῖσθαι πνεύματα.**

Γαβριήλ ἱερομόναχος

Τούτων τὰ μὲν εἰσι σώματα, τὰ δὲ πνεύματα·

καὶ σώματα μὲν εἰσιν·

- τὸ ὀλίγον, ἡ ὀξεῖα, ἡ πετασθή, τὸ κούφισμα καὶ τὰ δύο κεντήματα·
- καὶ κατιόντα, ὁ ἀπόστροφος καὶ οἱ δύο σύνδεσμοι

Εἰσὶ δὲ καὶ πνεύματα τέσσαρα·

- ἀνιόντα μὲν, τὸ κέντημα καὶ ἡ ὑψηλὴ·
- κατιόντα δέ, τὸ ἐλαφρόν καὶ ἡ χαμηλὴ·
- ἡ ἀπορροή δέ, οὔτε σῶμά ἐστὶν οὔτε πνεῦμα, ἀλλὰ τοῦ φάρυγγος σύντομος κίνησις.

Διακρίνουσι δὲ τὰ σώματα τῶν πνευμάτων, καθ' ὅτι τὰ μὲν σώματα ἴστανται μόνα, τὰ δὲ πνεύματα, οἷον ἐν τῷ ζῳῷ, δέονται σώματος πρὸς σύστασιν· κἀνταῦθα αὐτὸ τὸ παράδειγμα ἐκ μερικῆς τινος ὁμοιώσεως, οὐχὶ δὲ κατὰ τέλειον λόγον.

Βασίλειος Στεφανίδης

Πνεύματα δὲ λέγονται διὰ τὸ φωνὴν ἀποτελεῖν, χωρὶς δὲ ἐτέρου μὴ συνιστάμενα.

Αγιοπολίτης

Τὸ γὰρ πνεῦμα χωρὶς σώματος οὐ συνίσταται οὐδὲ συντίθεται, ὥς οὐδὲ τὸ φῶς συνίσταται χωρὶς ὕλης

Ακρίβεια

Ὑφίσταται καὶ πληθώρα λοιπῶν συμβολικῶν προσεγγίσεων,
 μὲ διάθεση παραλληλισμοῦ πρὸς·
 στοιχεῖα φύσεως, ἀγιογραφικὰ καὶ ἀνθρωπολογικὰ δεδομένα

Σώματα	Πνεύματα	Οὐδέτερα
—		⌋
	⌋	
⌋	⌋	⌋
⌋	⌋	⌋
	⌋	

Μουσικά παραδείγματα

Ἦχος ᾠδῆς Τη ρ

Τας ε σπε ρι νας η μων ευ χας προσ δε ξαι

α γι ε Κυ ρι ε και πα ρα σχου η μιν

α φε σιν α μαρ τι ων ο τι μο νος ει ο

δει ξας εν κο σμω την α να στα σιν

ΜΑΘΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟ

Συνθέσεις σημαδίων Οί έννοιες τῆς ὑποτάξεως καὶ τῆς ὑποταγῆς

Συνδυασμός σωμάτων καὶ πνευμάτων με διττὸ στόχο· φωνὴ καὶ ἐνέργεια

Γίνωσκε δὲ πρὸς τούτοις ὅτι,
ἂν ὑποτάσσωνται τὰ σώματα ὑπὸ τῶν πνευμάτων,
ὑποτάσσονται μόνον αἱ φωναί, οὐχὶ καὶ αἱ ἐνέργειαι.

Ἀπόστολος Κώνστας ὁ Χίος

- Διαδικασία περιγραφομένη διὰ τῶν ἐξῆς ρημάτων·

ὑποτάσσω

ἡ πράξη/ περιγραφή τῆς διαδικασίας: τὸ πνεῦμα (ὑποτάσσον σημάδι) τίθεται ἄνωθεν τοῦ σώματος (ὑποτασσόμενο σημάδι)· δημιουργία νέου (σύνθετου) σημαδίου

κυριεύω

τὸ ἀποτέλεσμα: ἔναντι τοῦ ὑποτασσομένου, ὑπεροχὴ τοῦ ὑποτάσσοντος σημαδίου, ἐπέχοντος πλέον κυρίαρχο καὶ ρυθμιστικὸ ρόλο στὸ νέο σύνθετο σημάδι

ἄφωνῶ

ἡ οὐσιαστικὴ ἐνέργεια/ ἡ λειτουργικὴ αἰτία τῆς ὅλης διαδικασίας: κατάργηση τῆς φωνῆς καὶ οἰκειοποίηση τῆς ἐνέργειας τοῦ ὑποτασσομένου σημαδίου· ἀπαγγελία τοῦ νέου σύνθετου σημαδίου κατὰ μὲν τὴ φωνὴ τοῦ ὑποτάσσοντος κατὰ δὲ τὴ χειρονομία τοῦ ὑποτασσομένου

Ἐνδεικτικὲς μαρτυρίες:

Τὸ κέντημα ἐμβαίνει ἔμπροσθεν εἰς τὸ ὀλίγον δηλώνοντας διπλασμόν· ἐμβαίνει δὲ καὶ εἰς τὴν ὀξείαν δηλώνοντας πῆδηγμα. Ὅμως δὲν ἐμβαίνει τὸ κέντημα ἔμπροσθεν πετασθῆς, κουφίσματος καὶ πελασθοῦ· διὰ τοῦτο, λοιπόν, ἐμβαίνει τὸ ὀλίγον ἄνωθεν αὐτῶν, ἵνα ἀποπληρωθῇ τὸ ἐλλειπὲς τοῦ δρόμου τῆς συνθέσεως τῶν δύο φθόγγων, εἰς ἀναπλήρωσιν ξεπετάσματος, μυκισμοῦ καὶ ὀργανισμοῦ.

Ἀπόστολος Κώνστας ὁ Χίος

...τὸ κέντημα οὐκ ἔχει χειρονομίαν, διότι πνεῦμά ἐστιν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔχει ὡς πνεῦμα, ἀνάγκη δὲ χειρονομηθῆναι καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων, δεῖται ἐτέρου σημαδίου χειρονομίαν ἔχοντος, ὄντος μὲν ὥσπερ σώματος ἐκείνου, τούτου δὲ ὥσπερ πνεύματος. τὸ γὰρ πνεῦμα χωρὶς σώματος οὐ συνίσταται, οὐδὲ συντίθεται. ὡς οὐδὲ τὸ φῶς συνίσταται χωρὶς ὕλης. καὶ τί ἐστὶ τὸ σῶμα τοῦ κεντήματος; τὸ ὀλίγον, ἡ ὀξεῖα, καὶ ἡ πετασθή.

Καὶ ὁ μαθητής· καὶ ἐν πνεῦμα τρία σώματα ἔχει;

Καὶ ὁ διδάσκαλος· οὐχ ἅμα λέγω τὰ τρία ἔχειν, ἀλλὰ, ποτὲ μὲν μετὰ ὀλίγον κεῖται, ποτὲ δὲ μετὰ ὀξεῖας, ποτὲ δὲ μετὰ πετασθῆς. οὐκ εἶδες φῶς ἐν λύχνῳ καὶ φῶς ἐν κηρῷ καὶ φῶς ἐν ξύλῳ; ἐν φῶς εἰς τρία σώματα. καὶ πάλιν πνοὴ ἐν προβάτῳ, πνοὴ ἐν λύκῳ, πνοὴ ἐν ἀετῷ· ἡ μὲν πνοὴ μία ἐστί, τὰ δὲ ζῶα τρία εἶδη. οὕτως οὖν καὶ αὐτό· ὅτε μὲν οὖν κεῖται τὸ κέντημα ἔμπροσθεν τοῦ ὀλίγου, ὑποτάσσει, τοῦτέστι καλύπτει τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ γίνεται τὸ ὀλίγον σῶμα δίχα φωνῆς· ὅτε δὲ κεῖται τὸ κέντημα ἐπάνω τοῦ ὀλίγου, τότε ἔχει τὸ ὀλίγον τὴν οἰκείαν φωνήν, καὶ τὸ κέντημα τὰς δύο φωνάς.

Καὶ ὁ μαθητής· καὶ πῶς ὅτε μὲν κεῖται τὸ κέντημα ἔμπροσθεν τοῦ ὀλίγου, ὑποτάσσει· ὅτε δὲ κεῖται ἐπάνω τοῦ ὀλίγου, οὐχ ὑποτάσσει;

Καὶ ὁ διδάσκαλος· αἱ φωναὶ ἐν κινήσει εἰσὶν, ὥσπερ τις ποταμὸς ῥέων· ὥσπερ οὖν ἐὰν ἔμπροσθεν τοῦ ῥέοντος ὕδατος ἂν τιθήσῃ τις φραγμὸν, ἀνακόπτει αὐτὸ τῆς εἰς τὸ ἔμπροσθεν ὁρμῆς· ἐὰν δὲ ἐπάνω τοῦ ὕδατος ἐπιθῇ τι σκεῦος, οὐ κωλύει αὐτὸ τῆς κινήσεως, ἀλλὰ κακεῖνο συγκινεῖται αὐτῷ. οὕτως καὶ τὸ κέντημα, ὅτε μὲν κεῖται ἔμπροσθεν τοῦ ὀλίγου, ἀναχαιτίζει τὴν αὐτοῦ φωνήν· ὅτε δὲ κεῖται ἐπάνω αὐτοῦ, οὐ κωλύει αὐτὸ τὴν οἰκείαν ἔχειν φωνήν. ὁμοίως καὶ ἡ ὀξεῖα καὶ ἡ πετασθή.

Ἀκριβεία

...οὐκ ἐποίησεν ὁ τεχνίτης ἕτερον σημαδίου ἔχον πέντε φωνάς· εἰ δὲ θέλεις ἀναβῆναι **πέντε φωνάς** ὁμοῦ, θεὸς τὸ ὀλίγον καὶ ἐπάνω τὴν ὑψηλήν, καὶ ἰδοὺ, ἔχεις τὰς πέντε φωνάς, ὡς προέφημεν εἰς τὸ κέντημα, ὅτι τὸ ὀλίγον καὶ ἡ ὀξεῖα καὶ ἡ πετασθή, σώματ' εἰσι τοῦ κεντήματος. οὕτως δὲ εἰσι καὶ τῆς ὑψηλῆς· τὸ μὲν σῶμα χωρὶς πνεύματος δύναται εἶναι, τὸ δὲ πνεῦμα ἄνευ σώματος οὐ συνίσταται, οὐδὲ συντίθεται· ἡγουν χωρὶς ὀλίγου, ἡ ὀξεῖας, ἡ πετασθῆς, οὐχ εὗρομεν τὸ κέντημα, οὐδὲ τὴν ὑψηλήν, οὐδὲ τὸ ἐλαφρόν χωρὶς ἀποστροφῆς [...] εἰ μὲν θέλεις ἔχειν **ἕξ φωνάς**, θεὸς ὀλίγον, καὶ ἔμπροσθεν κέντημα, καὶ ἐπάνω ὑψηλήν· ἢ ἔμπροσθεν ὑψηλήν, καὶ ἐπάνω κέντημα, καὶ ἰδοὺ, ἔχεις τὰς ἕξ φωνάς. τὸ δὲ ὀλίγον ὑποτάσσεται παρὰ τῆς ὑψηλῆς, ὥσπερ καὶ παρὰ τοῦ κεντήματος. θέλεις δὲ καὶ **ἑπτὰ φωνάς**; θεὸς τὸ ὀλίγον, ἢ τὴν ὀξεῖαν, ἢ τὴν πετασθὴν, καὶ ἐπάνω κέντημα, καὶ ἐπάνω τοῦ κεντήματος ὑψηλήν, καὶ ἰδοὺ, ἐπληρώθησαν αἱ ἑπτὰ φωναί.

Ἀκριβεία

...ὅτε χρῆζεις **πέντε φωνάς**, θεὸς τὸν ἀπόστροφον, καὶ ἐπάνω τὴν χαμηλήν, καὶ ἰδοὺ, ἔχεις τὰς πέντε. εἰ δὲ θέλεις **ἕξ**, θεὸς τὸν ἀπόστροφον καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐλαφρόν, καὶ ἐπάνω τοῦ ἐλαφροῦ χαμηλήν, ἢ ἔμπροσθεν μὲν τοῦ ἀποστροφῆς χαμηλήν, ἐπάνω δὲ τῆς χαμηλῆς ἐλαφρόν· καὶ ἔχει τὸ μὲν ἐλαφρόν τὰς δύο ἢ δὲ χαμηλὴ τὰς τέσσαρας, ὁ δὲ ἀπόστροφος ὑποτάσσεται ὑπὸ τοῦ ἐλαφροῦ, ἢ ὑπὸ τῆς χαμηλῆς. οὕτως οὖν καὶ τὰς **ἑπτὰ**· ποιήσεις ἀπόστροφον, καὶ ἐπάνω ἐλαφρόν, καὶ ἐπάνω τοῦ ἐλαφροῦ χαμηλήν· καὶ ἰδοὺ, ἑπτὰ φωναί.

Ἀκριβεία

Ἰδοὺ σοι καὶ Πίναξ, ὅπου δεικνύεται, πῶς ἡ σύνθεσις αὐξάνει τὸ πρῶτον τῶν Χαρακτήρων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἕως τῶν δεκαπέντε. Γίνωσκε δὲ, ὅτι τὰ μὲν γράμματα φανερόνουςι τὸ ὑπερβατόν· οἱ δὲ ἀριθμοὶ, τὸ συνεχές.

									
ο	ο α	α α	α	α	β	β	β α		
									
γ	δ	δ α	ε	ε α	ς	ς α	ζ		
									
η	θ	ι	ια	ιβ	ιγ	ιδ	ιε		
									
ο	α	β	γ	δ	ε	ς	ζ	η	θ
									
ι	ια	ιβ	ιγ	ιδ	ιε				

												
α	2	6	2	ο	2	α	α	6	α	2	α	
												
2	2	2	α	α	γ	γ	γ	6	α	α	6	3
												
ο	3	δ	4	ο	4	ε	5	δ	α			
												
ς	δ	6	6	ς	7	η	θ	ι	ια			
												
ιβ	ιγ	ιδ	ιε									

Ουδέτερα σημάδια

• Κεντήματα

Τὸ γεγονός· τὰ κεντήματα

δὲν συντίθενται μὲ ἄλλα σημάδια ἀλλὰ **τίθενται** σὲ ὅλα τὰ σημάδια. Ὁ περὶ τούτων λόγος δυσχερής ἐστι καὶ ποικίλος· ὅτι τοῦτο τὸ σημάδιον, ἦτοι τὰ δύο κεντήματα, ἔξω τῆς τάξεώς ἐστι τῶν φωνηέντων σημαδίων. πῶς δέ; διότι οὔτε πνεῦμά ἐστιν οὔτε σῶμα· τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα ὑποτάσσει, τὸ δὲ σῶμα ὑποτάσσεται· ταῦτα δὲ τὰ δύο κεντήματα, οὔτε ὑποτάσσουσιν οὔτε ὑποτάσσονται· καὶ οὐδὲ κεῖνται μόνα, εἰ μὴ μεθ' ἑτέρων φωνῶν. ἔχουσι δὲ πάλιν ἄλλα τινὰ δύο, ἅπερ οὐκ ἔχει ἄλλο σημάδιον· τὸ μὲν πρότερον, ὅτι αἱ ἀνιούσαι φωναὶ μετὰ τῶν ἀνιουσῶν τίθενται, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ κατιούσαι μετὰ τῶν κατιουσῶν. ταῦτα δὲ τὰ δύο κεντήματα εὐρίσκονται καὶ μετὰ τῶν ἀνιουσῶν καὶ μετὰ τῶν κατιουσῶν.

Ακριβεία

Ἀπὸ τῆ συμβολικῆ στὴν πραγματικὴ προσέγγιση

...ὅτε μὲν ἦν ἑκάτερον τούτων ἐν μέρει, εἶχε δύο φωνάς· ὅτε δὲ συνήχθησαν ἀμφοτέρω, ἀπέβαλον τὰς φωνὰς αὐτῶν, ἤγουν τὰς τέσσαρας, καὶ οὔτε τρεῖς ἔχουσιν οὔτε δύο, εἰ μὴ μίαν μόνην [...] ταῦτα τὰ δύο κεντήματα εὐρίσκουσιν δυσὶν ἀνθρώποις μεγιστάσιν, ὧν ἑκάτερος ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς χώρας αὐτοῦ ὡς δεσπότης. συνεβιβάσθησαν δὲ ἀμφοτέροι καὶ ἀφῆκαν τὴν τάξιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐξουσίαν, καὶ περιπατοῦσιν εἰς τὴν μέσην τοῦ λαοῦ μετὰ τῶν ἰδιωτῶν [...] καὶ διὰ τοῦτο ἀπώλεσεν ἑκάτερος δύο πράγματα, τὴν τιμὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον. τίς ἐστιν ἡ τιμή; ἤγουν ὅτε ἦν εἰς τὴν τάξιν αὐτοῦ οὐδέποτε περιεπάτησε μόνος, ἀλλὰ μετὰ ἄλλων στρατιωτῶν· τὸ δὲ μεγαλεῖόν ἐστιν ἡ ἐξουσία, δι' ἧς ὑπέτασσε τοὺς ἀνθρώπους, νῦν δὲ οὐ δύνανται ὑποτάσσειν τινά, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φοβοῦνται αὐτοὺς οἱ ἄνθρωποι· οὐδὲ πάλιν διώκουσιν αὐτούς, ἀλλὰ δέχονται, ὅτι γινώσκουσι πόθεν εἰσὶν. οὕτως οὖν καὶ τὰ δύο κεντήματα, οὐδεμίαν ἔχουσιν ἄλλην τιμὴν, εἰ μὴ τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι τίθενται ἐν πᾶσι τοῖς φωνήεσιν, ἤγουν ταῖς ἀνιούσαις καὶ ταῖς κατιούσαις φωναῖς.

Καὶ ὁ μαθητής· [...] παρακαλῶ σε, δεῖξον φανερώτερον καὶ ἀπλούστερον, τίς ἦν ὁ σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ ἐκείνου, ὅτι ἔταξε τὰ δύο κεντήματα, ἵνα ἔχωσι μίαν καὶ οὐ πλέον.

Καὶ ὁ διδάσκαλος· ἀληθῶς εἶπας καὶ καλῶς προσέχεις, νιέ μου, ὅτι τεχνίτης ἦν ὁ ταῦτα ποιήσας [...] καὶ ὡς σοφὸς τεχνίτης εἶδεν, ὅτι ὥσπερ χρήζει ἡ χειρνομία πολλῶν σημαδίων διὰ τὰ σχήματα, χρήζει δὲ πάλιν καὶ ὁ ἦχος πολλῶν σημαδίων εἰς τὰς φωνὰς διὰ τὸ μέλος· ἤγουν στερεὰ καὶ ἐμμελῆ, ἀργὰ καὶ γοργά· ἐποίησε τὴν ὀξεῖαν ἐλαφροτέραν φωνὴν τῆς πετασθῆς, καὶ τὸ ὀλίγον ἐλαφρότερον τῆς ὀξεῖας· ἐζήτησε δὲ πάλιν συντομοτέραν φωνὴν τοῦ ὀλίγου, καὶ ἐλογίσατο ὡς σοφός· ὅτι τοῦτο τὸ σημάδιον οὐκ ὀφείλει εἶναι ἐκ τῶν σωμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν πνευμάτων, ὅτι τὸ σῶμα βαρὺ πρᾶγμά ἐστιν· **καὶ ἤνεγκεν τὰ δύο πνεύματα, ἤγουν τὰ δύο κεντήματα, καὶ ἐποίησε ταῦτα μίαν ὑπόστασιν, ὥσπερ ποιεῖ τις ἐκ δύο στοιχείων γῆς καὶ ὕδατος πηλὸν μίαν ὑπόστασιν.**

Ακριβεία

• Ὑπορροή

Ὁ λόγος καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς ὑπορροῆς ὁμοίως ἐστὶ τῇ τῶν δύο κεντημάτων. ὅτε γὰρ ἐτέλεσεν ὁ τεχνίτης τὰς ἀνιούσας φωνάς, τότε ἐποίησε τὰ δύο κεντήματα. οὕτως οὖν μετὰ τὸ τελέσαι καὶ τὰς κατιούσας φωνάς, ἐποίησε τὴν ὑπορροήν· ἐκεῖνα μὲν οὖν διὰ σάλευμα ἐγένοντο ἐν τῇ ἀναβάσει. αὕτη ἵνα ῥέη, ἤγουν τρέχη, ἐν τῇ καταβάσει καὶ ὥσπερ εἶπομεν, ὅτι τὰ δύο κεντήματα σημάδιόν εἰσιν, οὔτε πνεῦμα οὔτε σῶμα, ἤγουν οὔτε ὑποτάσσουν, οὔτε ὑποτασσόμενον, ὡσαύτως καὶ ἡ ὑπορροή, οὔτε ὑποτάσσει, οὔτε ὑποτάσσεται [...] λοιπὸν τὰ δύο κεντήματα τίθενται εἰς τὰς ἀνιούσας φωνάς καὶ εἰς τὰς κατιούσας. ὁμοίως καὶ ἡ ὑπορροή εὐρίσκεται καὶ μετὰ τῶν ἀνιουσῶν καὶ κατιουσῶν· μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ τζακίσματος.

Ἀκριβεία

Μουσικὰ παραδείγματα

Ἦχος ᾠὴ Πα ρ

Τω πα θει σου Χρι στε πα θων η λευ θε

ρω θη μεν και τη α να στα σει σου

εκ φθο ρας ε λυ τρω θη μεν Κυ ρι ε

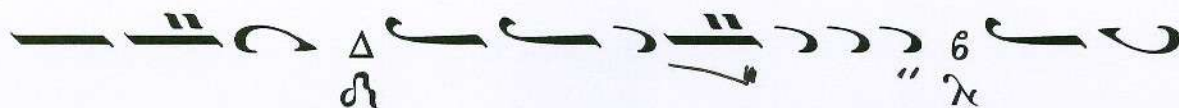

δο ο ξα σοι

Ἦχος 2^{ος} 2^η Νη 2

Εκ νε ο τη τος μου ο εχ θρος με

πει ρα ζει ταις η δο ναις φλεγει με ε γω

δε πε ποι θως εν σοι Κυ ρι ε τρο που

μαι του τον

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΠΕΜΠΤΟ-ΕΚΤΟ

Ἀργίες καὶ Συντομίες

Ἀναγκαιότης τῶν ἀργιῶν

Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον χρῆζομεν τῶν εἰκοσιτεσσάρων γραμμάτων ἀλλὰ δεόμεθα καὶ τῶν δέκα προσωδιῶν διὰ τὴν εὐφωνίαν τοῦ λόγου, οὕτως οὐ μόνον εἰσὶ χρήσιμα τὰ δεκαπέντε φωνητικὰ σημάδια ἀλλὰ καὶ τὰ λς' τὰ ἄφωνα, ἃ καὶ λόγον προσωδιῶν ἔχουσιν ἐν τῇ ψαλτικῇ. Ταῦτα γὰρ ὥσπερ ὁδηγός ἐστι καὶ ἡγεμὼν τοῦ οὕτως ἢ οὕτως εἰπεῖν, ἢ ἀργῶς μεταχειρίσασθαι τὰς φωνὰς ἢ συντόμως, ἢ μετὰ τόνου ἢ ἡσυχῶς. Τὰς μὲν γὰρ φωνὰς ποιοῦσιν, ὡς εἵπομεν, τὰ φωνητικὰ σημάδια, τὰς δὲ ἀργίας καὶ συντομίας καὶ τὰς ἄλλας ιδέας τῶν μελῶν ταῦτα τὰ μεγάλα σημάδια.

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

Ὅταν ψάλλωμεν ποιοῦμεν ἀργίας τῶν φωνῶν, πῶς καὶ ποῦ πρέπει νὰ στεκώμεθα· καὶ εἰς ποῖον μέρος πολὺ, ἢ ποῦ μέτριον, ἢ ποῦ ὀλίγον, ἢ ποῦ μόνον ἀνάσασμα· καὶ ποῦ στεκόμενοι νὰ ἀφήνωμεν, ἢ στεκόμενοι νὰ ψάλλωμεν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς γραμμῆς ἐκείνης, ἄχρισ οὐ εὐρεθῇ ἄλλη ἀργία ἀνασασμοῦ, ἢ νὰ ποιῇ ἀποπλήρωσιν τῆς φωνῆς. Γεννῶνται δὲ πᾶσαι αἱ ἀργίαι ἀπὸ τὸ ἀπόδομα

Ἀπόστολος Κώνστας ὁ Χίος

Ὡς δὲ ἐπλήρωσεν ὁ τεχνίτης τὰς ἑπτὰ φωνὰς τὰς ἀνιούσας καὶ τὰς κατιούσας, εἶδεν ὅτι ἀναπνεῦσαι ἀνάγκη τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ μέλει, ὥσπερ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὅταν περιπατῇ ὁδόν, ἢ ἀναβαίνει κλίμακα ἢ καταβαίνει, ἐκ παντὸς στηναί δεῖται, ἵνα ἀναπαυθῇ ἀπὸ τῶν κόπων· καὶ τίς ἐστὶν ἡ ἀνάπαυσις τῆς πνοῆς; ἡ ἀργία. οὐδεὶς γὰρ δύναται ἡχησαί τινα τῶν ὀκτῶ ἤχων, ἢ ψάλλαι στιχηρόν, ἢ εἰρμόν, ἐν ταῖς ἀνιούσαις φωναῖς ἢ ταῖς κατιούσαις χωρὶς ἀργίας. καὶ διὰ τοῦτο ἐποίησε τρία κρατήματα· τοὺς δύο ἀποστρόφους, τὴν διπλὴν, καὶ τὸ μέγα κράτημα.

Ἀκριβεία

Οἱ ἀργίες καθ' ἑαυτές

Εἰσὶ δὲ καὶ τρεῖς ἥμισυ ἀργίαι·

ἡ διπλῇ .. ,

τὸ κράτημα καὶ

οἱ δύο σύνδεσμοι .

τὸ δὲ τζάκισμα .

ἔχει τὴν ἥμισυ ἀργίαν.

Προθεωρία τῆς Παπαδικῆς

Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς οὕτως οἱ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ὠνόμασαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκάστου ἐνεργείας ἕκαστον καὶ τὸ ὄνομα εἴληφε.

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

• Διπλῇ [ὀξεΐα].

Ἰστέον ὅτι ἡ ὀξεΐα μόνῃ ἐνέργειαν φέρει, ὁμοίως καὶ τὰ πνεύματα· πάλιν δὲ διπλασιαζόμενα καὶ διπλῇ καλούμενα, ἀποτελεῖ κράτημαν. ὁμοίως καὶ ἡ ἀπόστροφος ἐνεργεῖ διπλασιαζομένη γὰρ τὸ αὐτὸ ἀποτελεῖ.

Αγιοπολίτης

Διπλῇ μὲν οὖν οὐ δι' ἄλλο τι ἢ ἵνα δείξη τὸν ψάλλοντα διπλασιάσαι τὸν χρόνον μεθ' οὗ ἔκειτο, ἡγουν διὰ πλείονα ἀργίαν. Τὴν αὐτὴν δὲ δύναμιν ἔχει καὶ τὸ κράτημα, καὶ τοῦτο γὰρ δι' ἀργίαν τίθεται. Διαφέρουσι δὲ μόνον κατὰ τὴν χειρονομίαν.

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

Καὶ ἡ διπλῇ πάλιν διὰ τὴν ἀργίαν ἐγένετο, πλὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἔχει. δύο γὰρ ὀξεΐαι συνηγμέναι ἔλαβον ἀργίαν, καὶ διὰ τὴν ἀργίαν ἀπώλεσαν τὴν τιμὴν καὶ τὴν δύναμιν· ἐκέρδισαν τὴν ἀργίαν καὶ ἐζημιώθησαν τρία πράγματα· πρῶτον μὲν γὰρ ἦσαν δύο σώματα φωνήεντα, νῦν δὲ ἓν σῶμα νεκρόν, τουτέστιν ἄφωνον. δεύτερον δὲ εἶχον ὀξύτητα ἐν τῇ φωνῇ καὶ ἐν τῇ χειρονομίᾳ, νῦν δὲ ταπεινότητα. τρίτον δὲ εἶχον δύο φωνὰς κεχωρισμένας, νῦν οὐδεμίαν. ὥσπερ εἰ δύο ἄνθρωποι ἐκέρδισαν τὸν κόσμον, ἐζημιώθησαν δὲ τὰς ψυχὰς αὐτῶν. καὶ τίνες εἰσὶν αἱ ψυχαὶ τῶν δύο ὀξεϊῶν; αἱ φωναί. ἐκέρδισαν οὖν μικρὸν κέρδος, ἡγουν τὴν ἀργίαν, ἐζημιώθησαν δὲ τὰς φωνὰς αὐτῶν

Καὶ ὁ μαθητής· εἰς τὴν διάκρισίν μου, διδάσκαλε, ἄδικόν ἐστιν τοῦτο. οἱ γὰρ ἀπόστροφοι, εἰ καὶ ἐκέρδισαν τὴν ἀργίαν, ἀλλὰ πάλιν ἔχουσι φωνὴν καὶ τὴν χειρονομίαν αὐτῶν τὴν πρώτην. πῶς δὲ καταφρονοῦμεν τῶν δύο ὀξεϊῶν, ἡγουν τῆς διπλῆς, ἵνα μὴ ἔχη φωνήν, ὥσπερ καὶ οἱ δύο ἀπόστροφοι; ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐν σῶμα ἐγένοντο.

Καὶ ὁ διδάσκαλος· εἰ καὶ ἐν σῶμα ἐγένοντο οἱ δύο ἀπόστροφοι, ἀλλὰ οὐδὲ ἡμειψαν τὸ τόπον αὐτῶν. οὐ γὰρ ἦσαν ὑψηλά, καὶ κατέβησαν χαμηλά, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τὴν κατάβασιν εὐρίσκονται· καὶ πρὸ τοῦ συναχθῆναι, καὶ μετὰ τὸ συναχθῆναι, πάντοτε φυλάττουσι τὸν τόπον αὐτῶν. καὶ ὃς φυλάττει τὴν τάξιν αὐτοῦ, φυλάττει καὶ τὴν τιμὴν αὐτοῦ. αἱ δὲ δύο ὀξεΐαι οὐκ εἰσιν οὕτως, ἀλλ' ἐξέπεσον ἀπὸ τῆς τάξεως καὶ τῆς δόξης αὐτῶν, καὶ ἠνώθησαν ἅμα. Ὡσπερ εἰ δύο ἄνθρωποι ἔστησαν ἀνδρεῖοι, ἵνα παλαίσωσι, συνειλήφασιν ἀλλήλους, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἕτερος ἰσχυρότερος τοῦ ἑτέρου, ἀλλ' οἱ δύο κατὰ τὴν δύναμιν ἰσότητα ἀμφοτέρων ἐγένετο ἀργία. οὐ γὰρ δύναται ὁ ἕτερος νικῆσαι τὸν ἕτερον. οὕτως οὖν καὶ αἱ δύο ὀξεΐαι· ἀπὸ τῆς βίας τῆς πάλης ἀμφοτέρων ἐγένετο ἀργία καὶ σιωπὴ, τουτέστιν ἄφωνία. καὶ διὰ τοῦτο λέγεται ἡ διπλῇ σημάδιον ἄφωνον ἀργόν, ἡγουν ἀσάλευτον· ὥσπερ εἰ τις στρατιώτης ἀφῆκε τὴν στρατιάν αὐτοῦ καὶ ἵσταται ἀργός.

Ακριβεία

• Κράτημα

Καὶ τὸ κράτημα πάλιν διὰ τὴν ἀργίαν ἐγένετο. πλὴν δὲ ἀργότερόν ἐστι τῆς διπλῆς, καὶ οὐκ ἔχει πολλὴν ἐρμηνείαν, ὥσπερ ἡ διπλῆ, διότι ζευγὸς ἐστὶ, καὶ οἱ δύο ἀπόστροφοι ζευγὸς εἰσὶ· χρήζουσι πολλῆς ἐρμηνείας. τὸ δὲ κράτημα οὐκ ἐστὶ ζευγος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ χρήζει πολλῆς ἐρμηνείας

Ακριβεία

• Δύο ἀπόστροφοι σύνδεσμοι

...ἔταξε τοὺς δύο ἀποστροφους ἔχειν μίαν φωνὴν καὶ ἀργίαν ἐν μιᾷ ὑποστάσει.

Καὶ ὁ μαθητής: θεληματικῶς ἢ τεχνικῶς;

Καὶ ὁ διδάσκαλος: τεχνικῶς μᾶλλον καὶ σοφῶς.

Καὶ ὁ μαθητής: δεῖξόν μοι τοῦτο ὡς ἡρμήνευσας περὶ τῶν δύο κεντημάτων, πῶς ἀπώλεσαν καὶ οἱ δύο ἀπόστροφοι τὴν μίαν φωνὴν [...] τί ἔλαβον ἀντὶ τῆς φωνῆς ἐκείνης;

Καὶ ὁ διδάσκαλος: ἡ ἐρμηνεία ἢ περὶ τῶν δύο ἀποστροφῶν εὐκοπωτέρα ἐστὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν δύο κεντημάτων· τὸ μὲν γὰρ μίαν φωνὴν ἔχειν αὐτοὺς ὁμοῖόν ἐστιν [...] ὥσπερ εἰ δύο ἄνθρωποι ἔστησαν ἔμπροσθέν σου, καὶ ἐφώνησαν μίαν φωνὴν καὶ οὐ δύνασαι εἰπεῖν, ὅτι οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δύο φύσεις ἔχουσιν, ἀλλὰ μίαν [...] ἡγουν οἱ δύο ἀπόστροφοι, ὧν οὐκ ἐστὶν ἕτερος ἐντιμότερος τοῦ ἑτέρου, ἀλλ' οἱ δύο ἰσότητά ἔχουσι, καὶ εἰς τὴν δύναμιν, καὶ εἰς τὴν φύσιν. καὶ τίς ἐστὶν ἡ φύσις τῶν δύο ἀποστροφῶν; ἡ κατάβασις. λοιπόν, ἐπειδὴ μίαν φύσιν ἔχουσιν, τί δὲ ἔλαβον ἀντὶ τῆς φωνῆς ἐκείνης; τὴν ἀργίαν καὶ τὴν τιμὴν· τὴν ἀργίαν μὲν, ὅτι ἐξισασμένη ἐστὶ καὶ ἰσόχρονος ἢ μία φωνὴ μετὰ ἀργίας δυοῖ φωναῖς χωρὶς ἀργίας, διηρημέναις μέντοι, καὶ οὐχ ὁμοῦ [...] μέχρι γὰρ ἂν εἴπῃς μίαν φωνὴν μετὰ ἀργίας, δύναμαι ἐγὼ εἰπεῖν δύο φωνὰς διηρημένας χωρὶς ἀργίας· τὴν δὲ τιμὴν, ἣν ἔχουσιν οἱ δύο ἀπόστροφοι, οὐκ ἔχει ἄλλο σημάδιον. τίς δὲ ἐστὶν ἡ τιμή; ὅτι τῶν σημαδίων ἕκαστον ἔχει ιδιότητά τινα. ἄλλο μὲν ἔχει φωνὴν χωρὶς ἀργίας [...] ἕτερον δὲ ἔχει ἀργίαν χωρὶς φωνῆς [...] ἄλλο δὲ οὔτε φωνὴν ἔχει οὔτε ἀργίαν, εἰ μὴ μόνον χειρονομίαν [...] οἱ δὲ ἀπόστροφοι, εἰ καὶ μία ὑπόστασις ἐγένετο, ἀλλ' ἔχουσι καὶ φωνὴν καὶ ἀργίαν καὶ χειρονομίαν.

Ακριβεία

Ἐκ τῶν τοιούτων οὖν σημαδίων ἀφώνων τε καὶ ἐμφώνων εἰσὶ κρατήματα τρία· δηλονότι τὸ μέγα κράτημα ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν ἀργίαν, ἢ διπλὴ τὴν δευτέραν, καὶ οἱ δύο ἀπόστροφοι τὴν τρίτην. Πρώτην ἀργίαν ἔχουσι καὶ αὐτοί, ἀλλὰ ἐν ταῖς κατιούσαις φωναῖς καὶ καταβαινούσαις μόνον, διότι ὥσπερ τίθενται ἢ διπλῆ καὶ τὸ μέγα κράτημα ἐν ταῖς ἀνιούσαις καὶ κατιούσαις φωναῖς, οὕτως τίθενται καὶ οἱ δύο ἀπόστροφοι, ἀλλὰ ἐν ταῖς κατιούσαις μόνον. Διὰ τοῦτο γὰρ ἔχουσι καὶ αὐτοὶ πρώτην ἀργίαν, ἡγουν κράτημα πρῶτον. Εἰ γὰρ ἐδέχετο πίπτειν ἢ διπλῆ καὶ τὸ μέγα κράτημα ἐν ταῖς καταβαινούσαις φωναῖς εἰς πάντα τόπον καὶ τόνον, ὥσπερ τίθενται καὶ ἐν ταῖς ἀνιούσαις φωναῖς, οὐκ ἂν ἐτίθεντο καὶ οἱ δύο ἀπόστροφοι ἐν ταῖς καταβαινούσαις φωναῖς ἕνεκα τῆς ἀργίας· εἰ δὲ καὶ φωνὰς δύο εἶχεν ἢ τοιαύτη ἀργία, ἀργία οὐκ ἐστὶ. Διὰ τοῦτο γοῦν ἔχει ὁ ἀποστρέφων τὰς φωνὰς ἥτοι ὁ ἀπόστροφος φωνὴν μίαν, καὶ οἱ δύο τὴν μίαν.

Ἐρωταποκρίσεις

• Τζάκισμα ~

Τὸ τζάκισμα ἔχει τὸ χάρισμα τοῦτο· ποῖον; ὅτι τίθεται εἰς πάντα τὰ σημάδια, φωνήεντά τε καὶ ἄφωνα, καὶ εἰς τὸ ἴσον· ἔνθα γὰρ ἂν εὐρεθῇ, ἂν τε εἰς ὑψηλότητα ἂν τε εἰς χαμηλότητα, ἐκεῖ χειρονομεῖται πάντοτε· καὶ διὰ τοῦτο λέγεται **ἡμίφωνον**· εἰ γὰρ ἦν ἄφωνον ἄφωνεῖν ἤμελλεν τὴν ὀξεῖαν ὥσπερ τὸ ἴσον· ἀλλὰ διότι ἡμίφωνόν ἐστιν, οὐκ ἄφωνεῖ ταύτην, μᾶλλον δὲ δίδωσιν αὐτῇ δύναμιν· χειρονομεῖται δὲ καὶ εἰς τὰ ἄφωνα, ἀλλὰ μετὰ φωνῆς, καὶ χωρὶς φωνῆς οὐχ εὐρεθήσεται.

Ακριβεία

Τὸ δὲ τζάκισμα κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοῦ τζακίζει μικρὸν τοὺς δακτύλους τῆς χειρός, ἥτοι **κλᾶται**. κτυπεῖται ὀλίγον, ἀργεῖται μικρὸν. διὰ τοῦτο λέγεται τζάκισμα.

Ἑρωταποκρίσεις

Ἑγχρονες ὑποστάσεις τῆς νέας μεθόδου

Βραχύς μὲν φθόγγος λέγεται ἐκεῖνος, ὃς τις ἐξοδεύει χρόνον ἕνα· μακρὸς δὲ, ὃς τις ἐξοδεύει χρόνους πολλούς. Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις ἕνας φθόγγος θέλει νὰ ἐξοδεύῃ πολλούς χρόνους, καὶ πάλιν ἕνας χρόνος ζητεῖ πολλούς φθόγγους, ἐχρειάσθησαν σημεῖα τινα, διὰ νὰ προσδιορίζωσιν αὐτά, γραφόμενα τὰ τοιαῦτα σημεῖα κάτωθεν τῶν χαρακτήρων τῶν φθόγγων, ἢ ἄνωθεν. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ σημεῖα ὠνομάσθησαν ὑποστάσεις. Ἀρα ὑπόστασις εἶναι σημεῖον μουσικὸν ἄφωνον, γράφον τὴν ποιότητα τοῦ μέλους, καὶ γραφόμενον ὑπὸ τοὺς χαρακτήρας τῶν φθόγγων, ἥγουν ὑφισταμένη τοῖς χαρακτήρσι, κἂν μὴ ἐγχωρῇ ἐφισταμένη. Σημεῖον δηλαδή, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται οἱ μουσικοί, ὅχι διὰ νὰ παραστήνωσι φθόγγους, ἀλλὰ διὰ νὰ εἰδοποιῶσι καὶ νὰ τελειοποιῶσι τὰς συνθέσεις τῶν χαρακτήρων τῶν φθόγγων, ὥστε νὰ εἶναι ἱκαναὶ νὰ γράφωσι τὸ μέλος, καθὼς ἡ ποιότης ἀπαιτεῖ. Ἀπὸ τὰς ὑποστάσεις ἄλλαι μὲν εἶναι ἐγχρονοί· ἄλλαι δέ, ἄχρονοί· καὶ αἱ μὲν ἄχρονοί εἶναι τροπικαί· δηλαδή γράφουσι τὸν τρόπον τῆς ἐξαγωγῆς τῶν φθόγγων· αἱ δὲ ἐγχρονοί εἶναι τέσσαρες, αἱ ἐξῆς·

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

1. Ἀπλῇ [ὀξεῖα] .

Διπλῇ [ὀξεῖα] ..

Τριπλῇ [ὀξεῖα] ...

Τετραπλῇ [ὀξεῖα]

.....

2. Κλάσμα ~

Ὁ δὲ φθόγγος τοῦ χαρακτήρος, ὃς τις ἔχει τὸ κλάσμα, ἐξοδεύει δύο χρόνους, καὶ ἐν τῇ χρονοτριβῇ κυματίζεται τρόπον τινὰ ἢ φωνή.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

3. Γοργόν 𐀇

Δίγοργον 𐀇𐀃

Τρίγοργον 𐀇𐀃𐀃

Τετράγοργον 𐀇𐀃𐀃𐀃

.....

Τὸ δὲ γοργὸν καὶ τὸ ἄργον αὐτόθεν εἰσι δῆλα ἀπὸ τοῦ ὀνόματος.

Γαβριήλ ἱερομόναχος

Τὸ δὲ γοργὸν εἰ συντόμως ψάλλειν.

Κῶδιξ EBE 943

Τὸ γοργὸν καὶ τὸ ἄργον εἰσι χρόνοι. Κάθε γραμμὴ ὄντας μόνη, ψάλλεται κατὰ τὴν φύσιν καὶ ἐνέργειαν αὐτῆς. Ἄν βαλθῇ γοργόν, ψάλλεται ταχύτερα ἐκείνη ἢ γραμμὴ ἂν βαλθῇ ἄργον, ψάλλεται ἄργότερα ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτῆς.

Απόστολος Κώνστας ὁ Χῖος

4. Ἀργόν 𐀆

Ἡμιδιάργον ἢ Τριημιάργον 𐀆𐀃

Διάργον 𐀆𐀃𐀃

Τὸ ἄργον, συντομίας χάριν γραφόμενον, τίθεται ἐπὶ τοῦ ὀλίγου ἐν ᾧ ὑφίστανται κεντήματα· καὶ θέλει νὰ ἐξοδεύωνται δύο χρόνοι· ἓνας διὰ τὸ ὀλίγον καὶ ἓνας διὰ τὸ ἄργον· τὰ δὲ κεντήματα προσλαμβάνονται εἰς τὸν ἥμισυ χρόνον τοῦ ἡγουμένου [...] ὥστε ὑπονοεῖται καὶ γοργόν, διότι τὰ κεντήματα φεύγουσιν εἰς τὴν ἄρσιν τῆς ἡγουμένης κρούσεως.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

5. Λεῖμματα φωνῆς [Παύσεις ἢ σιωπές]

Λεῖμμα μιᾶς φωνῆς 𐀆

Λεῖμμα δύο φωνῶν 𐀆𐀃

Λεῖμμα τριῶν φωνῶν

Λεῖμμα τεσσάρων φωνῶν

.....

Ὅταν δὲ γράφηται ἔξω τῶν χαρακτήρων μὲ μίαν βαρεῖαν, ἢ μὲν ἀπλῇ σιωπᾶται ἕνας χρόνος, ἢ δὲ διπλῇ σιωπῶνται δύο χρόνοι· καὶ καθ' ἑξῆς ὁμοίως...

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

* * *

Ἑρώτησις· πόθεν ἡ γένεσις τῶν τόνων καὶ τῶν σημαδιῶν;

Απόκρισις· ἀπὸ τὴν γραμματικὴν· τὸ γὰρ λ κοπτόμενον ποιεῖ ὀξεῖαν καὶ βαρεῖαν, τὸ α ποιεῖ τὴν ἴσην, τὸ θ κοπτόμενον ὀλίγον καὶ ἐλαφρόν, κλάσμα καὶ τ' ἄλλα ὁμοίως:-

Ἑρωταποκρίσεις

ΜΑΘΗΜΑ ΕΒΔΟΜΟ

Τὰ ἄφωνα σημάδια

Ἀχρονες ὑποστάσεις τῆς νέας μεθόδου

Αἱ δὲ ἄχρονοι ὑποστάσεις, δι' ὧν χρόνος μὲν δὲν γράφεται, ἀλλὰ ὁ τρόπος τῆς ἐξαγωγῆς τῶν φθόγγων, καὶ διὰ τοῦτο λέγονται καὶ τροπικαί, εἶναι ἑπτὰ·

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων*

• Βαρεῖα

Ἡ μὲν βαρεῖα λοιπὸν θέλει νὰ προφέρηται μετὰ βάρους ὁ φθόγγος τοῦ ἔμπροσθεν τῆς κειμένου χαρακτήρος· ὥστε νὰ διακρίνηται ἡ ζωηρότης του τόσο ἀπὸ τὸν ἡγούμενον, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν ἐπόμενον· ὑπογράφεται δὲ πάντων τῶν χαρακτήρων, πλὴν τῶν κεντημάτων.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

Ἡ δὲ βαρεῖα ἀπὸ τοῦ βαρέως καὶ μετὰ τόνου προφέρειν τὴν φωνήν.

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

Λοιπὸν, τί χρῆζομεν πολλῶν καὶ διαφόρων σημαδιῶν; νῦν δὲ διαφέρει ἕκαστον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ποιήσαντος τὰ σημάδια· ἡ μὲν παρακλητικὴ καὶ τὸ τζάκισμα, καὶ τὸ παρακάλεσμα, καὶ τὸ ἀπόδεσμα, διὰ τὴν χειρονομίαν καὶ μόνον. ἡ δὲ βαρεῖα καὶ τὸ πιάσμα καὶ τὸ σεῖσμα καὶ τὸ ἀντικένωμα, καὶ τὸ ξηρὸν κλάσμα, διὰ δύο τινὰ ἐγένοντο· ἐν μὲν διὰ τὰ ἀλλάγματα τῆς χειρονομίας· ἕτερον δὲ ἵνα συνάξωσιν ἀμφότερα, ἡγουν τὰς ἀνιούσας φωνὰς καὶ τὰς κατιούσας συνημμένως.

Καὶ ὁ μαθητὴς· τίνα εἰσὶ τὰ ἀλλάγματα εἰς τὴν βαρεῖαν καὶ τὰ λοιπά; εἰς δὲ τὴν παρακλητικὴν καὶ τὰ ἄλλα, οὐκ ἔλεγε ἀλλάγματα ἐν τῇ χειρονομίᾳ.

Καὶ ὁ διδάσκαλος· διὰ τὴν τάξιν τῶν φωνῶν, ἣν εἵπομεν ὧδε· ὅτι ἡ παρακλητικὴ καὶ τὰ ἄλλα, οὐ συνάγουσι φωνὰς ἀνιούσας καὶ κατιούσας ὁμοῦ εἰς ἓνα τόπον, ἡγουν εἰς μίαν συλλαβὴν· ὥσπερ ἡ βαρεῖα καὶ τὸ πιάσμα καὶ τὸ ἀντικένωμα· εἰ μὴ μόνον τίθεται ἡ παρακλητικὴ ἐπάνω τῆς ὀξεῖας διὰ τὸ μέλος [...] ὡσαύτως καὶ τὸ τζάκισμα τίθεται εἰς τὴν ὀξεῖαν, ἢ εἰς τὸ ὀλίγον διὰ τὸ κρούσμα [...] ὁμοίως καὶ τὸ παρακάλεσμα μετὰ τοῦ τζακίσματος χειρονομεῖται· ἀμφότερα γὰρ ιδιότητα ἔχουσιν εἰς τὴν χειρονομίαν [...] καὶ τὸ ἀπόδεσμα πάλιν οὐκ ἔχει φωνὰς ἀνιούσας καὶ κατιούσας συνημμένως, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἀνιούσας μόνας, ποτὲ δὲ κατιούσας· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔχουσι τὰ τέσσαρα ταῦτα ἀλλάγματα εἰς τὴν χειρονομίαν, εἰ μὴ ιδιότητα. ἡ δὲ βαρεῖα, διότι συνάγει τὰς ἀνιούσας καὶ τὰς κατιούσας εἰς μίαν συλλαβὴν· ἀλλάσσει καὶ τὴν χειρονομίαν πρὸς τὸ εὐρισκόμενον ἔμπροσθεν, ἡγουν βαρεῖα, καὶ ἔμπροσθεν ὀξεῖα· βαρεῖα καὶ ἐπάνω ὀλίγον καὶ τζάκισμα, καὶ ὑποκάτω ἀπόστροφος καὶ ἔμπροσθεν ἕτερος ἀπόστροφος...

Ακριβεία

* Οἱ παλαιοὶ μετεχειρίζοντο καὶ ἄλλας ὑποστάσεις ἀχρόνους, αἱ ὁποῖαι δὲν παρίσταν τὸν τρόπον ἐξαγωγῆς φθόγγων, ἀλλὰ μέλος ὁλόκληρον.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

- Όμαλόν

Τὸ δὲ όμαλόν θέλει νὰ προξενῇται ἕνας κυματισμὸς τῆς φωνῆς ἐν τῷ λάρυγγι μὲ κάποιαν ὀξύτητα τοῦ φθόγγου τοῦ χαρακτηῆρος, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπογράφεται ὑπογράφεται δὲ πάντων τῶν χαρακτηῆρων, πλὴν τῶν κεντημάτων, τῆς πεταστῆς καὶ τῆς ὑψηλῆς.

Χρύσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

Τὸ δὲ όμαλόν λειῖον καὶ όμαλόν ποιεῖν δεῖ τὸ μέλος ἀλλὰ μὴ τραχὺ καὶ ἔντονον παρακελεύεται· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ τοῦ όμαλου ὄνομα.

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

- Αντικένωμα

Τὸ δὲ ἀντικένωμα ὑποτιθέμενον τῷ ὀλίγῳ μὲ κατιόντα χαρακτηῆρα ἔμπροσθεν, θέλει νὰ προφέρηται ἡ φωνὴ μὲ πέταγμα. Ὅταν δὲ κάτωθεν τοῦ ἀντικενώματος τεθῇ ἀπλὴ ἢ διπλὴ ἢ τριπλὴ μὲ κατιόντα χαρακτηῆρα ἔμπροσθεν, ἡ φωνὴ προφέρεται κρεμαμένη τρόπον τινὰ καὶ ἀχωρίστως. Τίθεται δὲ τὸ ἀντικένωμα, ὑπὸ πάντας μὲν τοὺς χαρακτρας, πλὴν τῶν κεντημάτων· ἔμπροσθεν δὲ πάντων, πλὴν τῆς ὑπορροῆς.

Χρύσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

Τὸ δὲ ἀντικένωμα εὐδηλον ἔχει τὴν σημασίαν, ἄνω καὶ κάτω γὰρ κινεῖ τὰς φωνάς.

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

Ἡ ὅλη κίνησις τῶν φωνῶν, ὁμοιάζει πρὸς ἀντλησιν καὶ κένωσιν, ἐξ οὗ καὶ ἀντικένωμα

Σίμων Καράς

- Ψηφιστόν

Τὸ δὲ ψηφιστόν θέλει νὰ δίδωται δύναμις τις καὶ ζωηρότης εἰς τοὺς φθόγγους τῶν χαρακτηῆρων εἰς τοὺς ὁποίους ὑπογράφεται· τίθεται δὲ ὑπὸ τὸ ἴσον καὶ ὑπὸ τοὺς ἀνιόντας χαρακτηῆρας, πλὴν τῶν κεντημάτων, ἔμπροσθεν ὅμως κατιόντων χαρακτηῆρων.

Χρύσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

Τὸ δὲ ψηφιστόν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ ψηφίζειν καὶ ἀριθμεῖν· τίθεμεν γὰρ τοῦτο ἔνθα εἰσὶν αἱ φωναὶ κεχωρισμέναι καὶ οὐχ ὁμοῦ λεγόμεναι ἀλλ' ὥσπερ μεμετρημέναι.

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

- Ἔτερον [παρακάλεσμα] ἢ Σύνδεσμος

Τὸ δὲ ἕτερον συνδέει χαρακτήρας ἀνιόντας μετὰ ἀνιόντων· ἢ ἴσον μὲ ἴσον, ἢ ὀλίγον μὲ ἴσον, ἢ ἀπόστροφον, ἐλαφρόν καὶ χαμηλὴ μὲ ἴσον· προφέρονται δὲ λείως πως καὶ ἀδυνάτως οἱ φθόγγοι συνδεδεμένοι.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

Ἡ δὲ παρακλητικὴ παρακλητικὸν ποιεῖ τὸ μέλος καὶ ὥσπερ εἰ δεόμενον· ὁμοίως καὶ τὸ παρακάλεσμα. Καὶ ὥσπερ ὁ παρακαλῶν μετὰ ἀνειμένης καὶ κεκλασμένης ποιεῖται τὴν δέησιν φωνῆς, οὕτω καὶ ὁ τὴν παρακλητικὴν καὶ τὸ παρακάλεσμα ψάλλων οὐ μετὰ σφοδροῦ τόνου δεῖ τὴν φωνὴν προφέρειν ἀλλὰ ἱλαρῶς. Καὶ τὸ ἕτερον παρακάλεσμά ἐστιν ἄλλοιον· διαφέρουσι δὲ μόνον τῷ τὸ παρακάλεσμα ἀργότερα κινεῖν τὴν φωνήν, τὸ δὲ ἕτερον ταχύτερον.

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

- Σταυρός +

Ὁ δὲ σταυρὸς θέλει νὰ διακόπτηται ἢ φωνὴ τοῦ φθόγγου τοῦ χαρακτήρος, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου κεῖται, διὰ νὰ λαμβάνηται ἢ φωνὴ τοῦ ἐπομένου χαρακτήρος μὲ νέον πνεῦμα.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

Ὁ δὲ σταυρὸς ἀπὸ τῆς σχηματογραφίας· σταυρὸς γάρ ἐστι καὶ ἀπὸ τῆς χειρονομίας· εὐλογεῖ γάρ ὁ τοῦτον χειρονομῶν σταυροειδῶς· ἀπὸ τούτων ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀλλὰ μὴν κεῖται καὶ δι' ἀργίαν

Γαβριὴλ ἱερομόναχος

- Ἐνδόφωνον

Τὸ δὲ ἐνδόφωνον θέλει νὰ προφέρηται ἐκ τῆς ῥινὸς ὁ φθόγγος τοῦ χαρακτήρος, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπογράφεται. Καὶ ὅταν τύχη καὶ χρονικὸν σημεῖον εἰς τὸν χαρακτήρα, δαπανᾶται ὁ χρόνος ὁμοίως· δηλαδὴ ἐξερχομένης ἐν τῇ χρονοτριβῇ τῆς φωνῆς ἐκ τῆς ῥινός.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

ΜΑΘΗΜΑ ΟΓΔΟΟ**Πρακτική Άσκηση**

ΜΑΘΗΜΑ ΕΝΑΤΟ

Οί φθόγγοι τῆς ψαλτικῆς τέχνης

Εἰσαγωγικά

Παραλληλισμὸς θεωρητικῶν δεδομένων παλαιᾶς καὶ νέας μεθόδου σημειογραφίας

1814

Παλαιὰ Μέθοδος
Συνοπτικῆς Σημειογραφίας

Νέα Μέθοδος
Αναλυτικῆς Σημειογραφίας

Ἐπισημαίνονται πέντε ἐνότητες ἐπὶ μέρους διαφοροποιήσεων

1. Σημάδια (φωνητικά-ἄφωνα)
2. Χρόνος (ἀργίεις-συντομίες)
3. Φθόγγοι (πολυσύλλαβοι-μονοσύλλαβοι)
4. Σημειογραφία (συνοπτική-ἀναλυτική)
5. Διαστήματα (ἤχοι)

- Για τὰ δεδομένα τῶν ἐνοτήτων 1-2 βλ. ὅσα σχολιάσθηκαν στὰ προηγούμενα μαθήματα.
- Τὰ δεδομένα τῆς ἐνότητος 5 θὰ σχολιασθοῦν διεξοδικὰ στὰ μαθήματα τοῦ ἐαρινοῦ ἑξαμήνου!
- Για τὰ δεδομένα τῶν ἐνοτήτων 3-4 [ΦΘΟΓΓΟΙ-ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑ] σημειώνονται τὰ ἑξῆς:

Ἀπὸ τοὺς πολυσυλλάβους στοὺς μονοσυλλάβους φθόγγους:

Ὅχι ἀπλή μεταβολὴ ὀνοματολογίας, ἀλλὰ μετατροπὴ τῆς φιλοσοφίας ἀναγνώσεως τῆς
σημειογραφίας

Πολυσύλλαβοι φθόγγοι

Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ μουσικοὶ παρίσταν <τοὺς φθόγγους> ἐν μὲν ἀναβάσει διὰ τῶν τεσσάρων λέξεων, αἰαῖες, ἡεαῖες, ἰαῖα, αγια· ἐν δὲ καταβάσει διὰ τῶν ἑξῆς, αἵτινες εἶναι σχεδὸν ὅμοιαι, ααῖες, ἡεχεαῖες, αἡεαῖες, ἡεαγίε. Αὗται δὲ αἱ ὀκτὼ λέξεις λέγονται φθόγγοι τοῦ Τροχοῦ.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

Διευκρίνησις πρώτη:

λέξεις = φθόγγοι = ἐνηχήματα = ἤχοι

Παράγεται δὲ τὸ μὲν αἰαῖες ἀπὸ τοῦ ἄνα ἄνες, τουτέστιν ἄναξ ἄφες· τὸ δὲ ἡεαῖες, ἀπὸ τοῦ ναὶ ἄνες· τὸ δὲ ἰαῖα, ἀπὸ τοῦ ἄνα ἄνα· τὸ δὲ αγια, ἀπὸ τοῦ ἅγιε· τὸ δὲ ὅλον οὕτως ἔχον, ἄναξ ἄφες, ναὶ ἄφες, ἄναξ ἄναξ, ἅγιε, εὐχή ἐστὶ πρὸς Θεὸν ἀναφερομένη. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος λέγει, ὅτι τὸ μὲν ἰαῖα σημαίνει θεὸς θεέ· τὸ δὲ ἅγια, σῶσον δή.

Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

Δεῖ δὲ ἐν τῷ μέλλειν ἡμᾶς ψάλλειν ἢ διδάσκειν ἄρχεσθαι μετὰ ἐνηχήματος. ἐνήχημα δὲ ἐστὶν ἢ τοῦ ἤχου ἐπιβολή, οἷόν τι λέγω "ἄνα, ναὶ ἄνες". ὅπερ ἐστὶν "ἄναξ, ἄνες". πᾶν γὰρ τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ θεοῦ ὀφείλει ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸν θεὸν καταλήγειν

Ἀγιοπολίτης

ἐρώτησις· πῶς ἄρχεται ὁ ἤχος, ἐν τῷ μέλλειν σοι ψάλλειν ἢ διδάξαι τί;
ἀπόκρισις· μετὰ ἐνηχήματος:-

ἐρώτησις· τί ἐστὶν ἐνήχημα;
ἀπόκρισις· ἐνήχημά ἐστὶν ἢ τοῦ ἤχου ἐπιβολή, οἷόν ἀντιλέγειν ἄνα νὲ ἄνες:-

ἐρώτησις· ὁ δεῦτερος πῶς ἐνηχίζεται;
ἀπόκρισις· νὲ ἄνες:-
ἐρώτησις· τί ἐστὶ νὲ ἄνες;
ἀπόκρισις· ἤγουν Κύριε, ἄφες:-

ἐρώτησις· ὁ δὲ τρίτος πῶς ἐνηχίζεται;
ἀπόκρισις· νανά, ἤγουν Παράκλητε, συγχώρησον:-

ἐρώτησις· ὁ τέταρτος πῶς ἐνηχίζεται;
ἀπόκρισις· ἅγια, ἤγουν τὰ Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ, τουτέστιν ἡ ἁγία τριάς ἢ ὑπὲρ αὐτῶν ὕμνουμένη καὶ δεδοξασμένη· ἄνες, ἄφες, συγχώρησον καὶ μοὶ τοῦ δοξάζειν καὶ ἀνυμνεῖν ὕμνον ἀξιόχρεων τὴν σὴν ἀδιαίρετον Θεότητα:-

Ἑρωταποκρίσεις

Διευκρίνηση δεύτερη:

Ὁ Τροχός = **Κυκλική** θεώρηση φθόγγων, ἤχων, σημειογραφίας

Τροχὸν λέγουσιν οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ μουσικοὶ μίαν μέθοδον, μὲ τὴν ὁποίαν ἀναβαίνουνσι καὶ καταβαίνουνσι διατονικῶς τὰ διαστήματα τοῦ Πενταχόρδου, διὰ τῶν εἰρημένων ὀκτῶ λέξεων, ἢ πολυσυλλάβων φθόγγων [...] Ὁ Τροχὸς περὶ οὗ ὁ λόγος, εὑρίσκεται γεγραμμένος εἰς ὅλα τὰ παλαιὰ Ἀναστασιματάρια· ἐπειδὴ πρὸ πάντων οὗτος ἐδιδάσκετο εἰς τοὺς ἀρχαρίους μαθητάς, καὶ δι' αὐτοῦ ἐμάνθανον τὴν ἀνάβασιν καὶ κατάβασιν τῶν **φθόγγων**, καὶ κατ' αὐτὸν ἐγίνοντο τὰ περισσότερα **μέλη** τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, καὶ ἀπ' αὐτοῦ διωρίσθησαν καὶ οἱ **ὀκτῶ ἤχοι** τῆς Ἐκκλησίας.

Χρύσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων

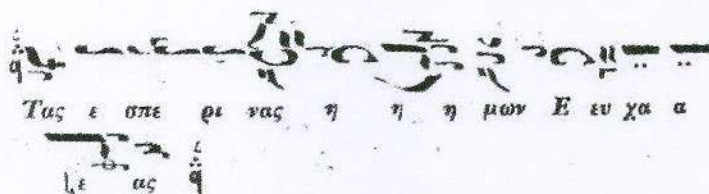
ΠΑΛΑΙΑ ΜΕΘΟΔΟΣ: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ

Τρία στάδια (ἢ ἐπίπεδα) ἀναγνώσεως τῆς σημειογραφίας:

Παραλλαγή - Μετροφωνία - Μέλος

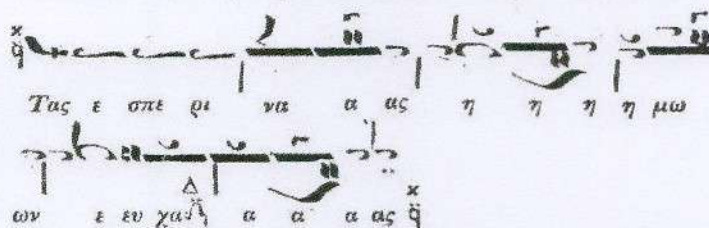
Ὡς τόσον ἔκτοτε παρέμεινεν ἡ διδασκίς τῆς μετροφωνίας ἕως εἰς ἡμᾶς· καὶ παραδίδουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ Ἀναστασιματᾶριον οἱ διδάσκαλοι, πρῶτον κατὰ παραλλαγήν, εἴτα κατὰ μετροφωνίαν, καὶ τέλος πάντων κατὰ μέλος.

70. Ἦν δὲ Παραλλαγή· μὲν, τὸ νὰ ἐφαρμόζωσι τοὺς πολυσυλλάβους φθόγγους ἐπάνω εἰς τοὺς ἐγχεχαραγμένους χαρακτῆρας τοῦ ποσοῦ τῆς μελωδίας, ψάλλοντες αὐτοὺς συνεχῶς ἐπὶ τε τὸ ὀξύ καὶ ἐπὶ τὸ βαρὺ, καὶ οὐδέποτε ἐπὶ τὸ ἴσον, ἢ ὑπερβατῶς. Μετροφωνία δὲ ἦν, τὸ νὰ ψάλλωσι τὸ μεμελισμένον τροπάριον, καθὼς ζητοῦσι μόνον οἱ χαρακτῆρες, οἵτινες γράφῃσι τὸ ποσοῦν τῆς μελωδίας, χωρὶς νὰ παρατηρῇται τὸ ζητούμενον ἀπὸ τὰς ὑποστάσεις καὶ θέσεις. Μέλος δὲ ἦν, τὸ νὰ ψάλλωσι τὸ μεμελισμένον τροπάριον, καθὼς ζητοῦσιν αἱ θέσεις τῶν χαρακτῆρων μετὰ τῶν ὑποστάσεων, δι' ὧν γράφεται ὄχι μόνον τὸ ποσοῦν τῆς μελωδίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ποιόν, χωρὶς νὰ παρατρέχῃται καὶ τὸ κείμενον τῶν λέξεων. Πρὸς δὲ σαφήνειαν κείσθω ἐπὶ παραδείγματος αὕτη ἡ περιχοπή.

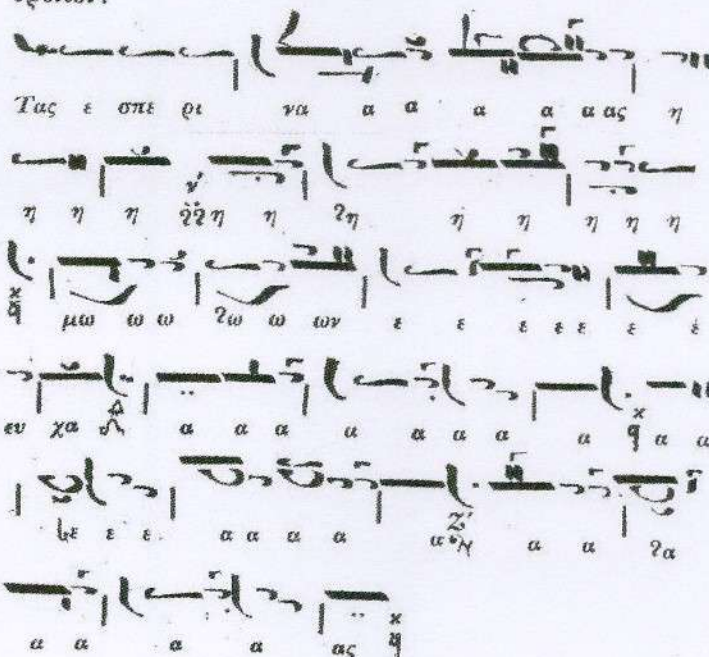

71. Ἐψάλλετο λοιπὸν αὕτη ἡ περικοπὴ Παραλλαγὴ μὲν τοῦτον τὸν τρόπον· αἰῶνες διὰ τὴν μαρτυρίαν, λεαγίε αἰες λεαῖες αἰεαῖες διὰ τὴν Χαμηλὴν, ἐπειδὴ ἡ Ἀπόστροφος ὑπειτάσσεται. Ἐπειτα ἀφήνοντες τὰ Ἰσα, ἔψαλλον λεαῖες 2αα αγια αἰῶνες λεαῖες διὰ τὴν Πεταστὴν καὶ Ὑψηλὴν 2αα διὰ τὰ Κινήματα, λεαῖες αἰεαῖες διὰ τὸ Ἐλαφρόν, ἐπειδὴ ἡ Ἀπόστροφος ὑπειτάσσεται. λεαῖες 2αα διὰ τὸ Κίνημα, ἐπειδὴ τὸ Ὀλίγον ὑπειτάσσεται· λεαῖες αἰεαῖες λεαγίε διὰ τοὺς Ἀποστροφούς, αἰες λεαῖες διὰ τὸ Ἐλαφρόν, 2αα διὰ τὰ Κινήματα, αγια αἰῶνες διὰ τὰ Ὀλίγα λεαῖες 2αα διὰ τὸ Κίνημα, λεαῖες διὰ τὴν Ἀπόστροφον, καὶ αἰεαῖες διὰ τὸν Σύνδεσμον, ἤγουν τὰς δύο ἀποστροφάς.

72. Μετροφωνία δὲ ἐψάλλετο μὲ τέτοιον τρόπον, οἷον ἰδοὺ κατὰ τὴν ἡμετέραν Μέθοδον οὕτω γράφομεν.

73. Κατὰ δὲ μέλος ἐψάλλετο μὲ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Μονοσύλλαβοι φθόγγοι: **Οριζόντια** θεώρηση ήχων, σημειογραφίας

Οί φθόγγοι τῆς νέας μεθόδου

Προέρχονται ἀπὸ τὰ ἑπτὰ πρῶτα γράμματα τῆς ἑλληνικῆς ἀλφαβήτου:

A B Γ Δ E Z H

Μὲ προσθήκη, κατὰ περίπτωσιν, φωνηέντων καὶ συμφώνων,
ὥστε νὰ περιλαμβάνουν ὅλες τὶς "ἑλληνικὲς φωνές" (α, ε, η, ι, ο, υ, ω):

πΑ ΒοΥ ΓΑ Δι κΕ ΖΩ ΝΗ

ΝΕΑ ΜΕΘΟΔΟΣ: ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ

Δύο στάδια (ἡ ἐπίπεδα) ἀναγνώσεως τῆς σημειογραφίας:

Παραλλαγή - Μέλος

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΔΕΚΑΤΟ-ΔΩΔΕΚΑΤΟ

Εισαγωγή στη βυζαντινή ὀκταηχία

ΟΚΤΑΗΧΙΑ

(Ο ἦχος ὡς "ιδέα"· ὀνομασίες, παρασήμανση, δομή, συσχετισμοί, κ.λπ.)

ΓΕΝΗ ΗΧΩΝ

(Ἡ ἔννοια τοῦ "διαστήματος", ὡς βασικὸ κριτήριον τοῦ κατὰ γένος ἐπιμερισμοῦ)

Διατονικό

Χρωματικό

Ἐναρμόνιο

ΧΡΟΕΣ ΗΧΩΝ

(Υποδιαίρεσις γένους εἰδική· πέντε αἰσθήσεις, δι' ὧν ἀντιλαμβανόμεθα τῆς ποιότητος τῶν κατὰ γένη καὶ ἦχους μουσικῶν διαστημάτων)

Μαλακή

Σκληρή

ΕΙΔΗ ΗΧΩΝ

("Τονικὴ τοποθέτηση" ἦχων· συστήματα: σύνολο φθόγγων καὶ διαστημάτων ἀπαρτιζόντων συμφωνία)

Κύριοι

Ἐσω

(μέσοι, παράμεσοι)

Ἐξω

Πλάγιοι

(δίφωνοι, τρίφωνοι, τετράφωνοι, πεντάφωνοι, ἑπτάφωνοι, κ.λπ.)

ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΗΧΩΝ

Ἀπήχημα

Κλίμαξ

Δεσπόζοντες φθόγγοι

Καταλήξεις

(Σύστημα ἐξ οὐκ ὀκτώ φθόγγων καὶ ἑπτὰ διαστημάτων

[ἑπτάκις διαστατόν], εἰς ἑκτασίν τοῦ διαπασῶν)

(ἢ ἀνά τετράχορδο κατανομή διαστημάτων)

(ἑλξεις)

(Ἡ δι' ὑφέσεων καὶ διέσεων μετακίνηση

ὑπερβασίμων φθόγγων πρὸς ἄλλους δεσπόζοντες)

(ἀτελεῖς, ἐντελεῖς, τελικές)

ΓΝΩΡΙΣΤΙΚΑ ΗΧΩΝ

Ἀπήχημα

(Ἀκουστικό)

Καταλήξεις

(Ἀκουστικό)

Μαρτυρία

(Ὀπτικό)

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη

Ἡ θεωρητικὴ σπουδὴ τῆς φαιτικῆς τέχνης
ἀπόπειρα διαχρονικῆς προσεγγίσεως

Ανάτυπο από τον τόμο
Θεωρία και Πράξη της Ψαλτικής Τέχνης
Πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου Ψαλτικής Τέχνης
(Αθήνα, 3-5 Νοεμβρίου 2000)
Αθήνα 2001, σσ. 141-167